36

Nina Berberova

ACOMPANIATOAREA

Humanitas

NINA BERBEROVA

ACOMPANIATOAREA

*

Aceste memorii mi-au fost date de domnul Z.R. Le cumpărase de la un negustor de vechituri de pe rue de la Roquette, odată cu o gravură veche ce reprezenta orașul Pskov în 1775 și cu o lampă din bronz ce odinioară funcționase probabil cu petrol, dar care avea acum un fir electric, montat foarte corect. Când a cumpărat gravura, domnul Z.R. l-a întrebat pe negustor dacă nu mai avea și alte obiecte de proveniență rusească. „Am ceva", spuse negustorul și scoase, din dulapul prăfuit ce se afla într-un colț al prăvăliei lui străvechi, un caiet cu scoarțe de moleschin, dintre acelea pe care oamenii, de preferință cei tineri, le-au folosit dintotdeauna ca să-și scrie jurnalul.

Negustorul îi spuse că, acum cinci ani, cumpărase acest caiet cu cincizeci de centime, o dată cu niște partituri și două-trei cărți rusești (pe care, din nefericire, nu le-a putut găsi), într-un hotel ieftin unde trăise și murise o rusoaică. Ca să recupereze banii pentru cameră, patroana hotelului îi vindea rochiile, lenjeria și alte lucruri, adică tot ce rămâne când moare o femeie.

Domnul Z.R. ascultă, la început, toate acestea; apoi deschise caietul. Rândurile ce i-au căzut sub ochi l-au interesat; după ce a plătit, a luat lampa într-o mână, gravura în cealaltă și a strâns caietul sub braț. Întors acasă, îl citi până la capăt și nu recunoscu cine era autorul.

Am modificat unele lucruri din memorii, pentru că poate că nu toată lumea este atât de puțin avizată. Cea care își scrisese memoriile și nu arsese caietul trăise printre noi; mulți oameni o cunoșteau, o văzuseră și o auziseră. Se pare că moartea o luase pe nepregătite. Dacă murise de o boală, atunci acea boală fusese violentă și scurtă, și nu-i dăduse răgazul să-și pună ordine în treburile zilnice; dacă era o sinucidere, fusese atât de neprevăzută, încât moarta nu avusese timp să-și încheie anumite socoteli…

Oricum, ea a uitat acest caiet așa cum un călător își uită un bagaj sărind dintr-un tren în mers.

*

Astăzi se împlinește un an de la moartea mamei. Am rostit acest cuvânt de mai multe ori, cu voce tare: buzele mele își pierduseră deprinderea s-o facă. Era ciudat și plăcut. Apoi senzația a dispărut. Unii oameni spun „mamă” mamei lor vitrege, alții o numesc astfel pe mama soțului; odată, l-am auzit pe un domn mai în vârstă spunându-i „mamă” soției lui, care era cu vreo zece ani mai tânără decât el. Eu n-am avut decât o singură mamă și nu voi avea niciodată alta. Se numea Katerina Vasilievna Antonovskaia. Avea treizeci și șapte de ani când m-a născut și eu am fost primul și ultimul ei copil.

Era profesoară de pian și niciunul dintre elevii ei n-a știut de venirea mea pe lume – se știa numai că fusese grav bolnavă un an de zile și că plecase undeva. Elevii, băieți și fete, o așteptau, răbdători, să se întoarcă, înainte de nașterea mea, unii veneau la mama acasă. După ce m-am născut, mama nu i-a mai primit aici. Lipsea de acasă zile întregi. De mine avea grijă o servitoare bătrână. Apartamentul nostru era mic: nu avea decât două încăperi. Servitoarea dormea în bucătărie, mama și cu mine în dormitor, iar în cealaltă încăpere se afla pianul; pe aceasta o numeam salonul de muzică. Aici ne luam și masa. De Anul Nou, elevii îi trimiteau mamei flori, iar elevele îi dădeau în dar portrete

ale lui Beethoven, măștile mortuare ale lui Liszt și Chopin. Într-o duminică – cred că aveam nouă ani – ne-am întâlnit pe stradă cu cele două surori Svecinikov, care erau în ultima clasă de liceu. Ele au sărutat-o și au strâns-o în brațe pe mama atât de tare, încât am început să strig de frică.

— Cine este fetița, dragă Katia Vasilievna? întrebară domnișoarele.

— E fetița mea, răspunse mama.

Din ziua aceea, se află totul și, într-o săptămână, mama pierdu trei lecții; după o lună, nu mai rămăsese decât cu Mitenka.

Părinților lui Mitenka nu le păsa dacă mama era căsătorită sau nu, dacă avea copii și de la cine. Mitenka era un băiat talentat, lecțiile lui erau plătite bine, dar nu se putea trăi numai din ele. Am renunțat la servitoare, am vândut pianul și, fără să mai așteptăm, am plecat la Petersburg. Mama descoperi câteva cunoștințe de pe vremea când făcuse Conservatorul. Și aici mama era iubită, încet și cu trudă, porni să cucerească viața, pentru ea și pentru mine. Și încă din prima iarnă, umbla toată ziua, prin ploaie și ger. Pe mine m-a înscris la Conservator, în clasa preparatorie. Încă de pe atunci, cântam foarte corect.

Nu-mi trecea prin minte să mă gândesc la ce-a simțit mama când și-a părăsit orașul natal unde, odinioară, crescuse, singură cu mama ei care era și ea profesoară de muzică. Tatăl ei – bunicul meu – murise de tânăr și ele erau singure, așa cum eram și noi acum; totul semăna foarte mult, doar că ele nu avuseseră parte de rușinea noastră. Când a împlinit șaisprezece ani, bunica a trimis-o să-și facă studiile la Petersburg. Și-a terminat studiile la Conservator, s-a întors la N., a dat un concert, a cântat la seratele de binefacere și a început, treptat, să-i pregătească pe tinerii debutanți.

Nu m-am întrebat niciodată cum a trăit ea singură, după moartea mamei sale, nici cum s-a apropiat de vârsta de treizeci de ani, nici ce s-a mai întâmplat apoi și nici cine era tatăl meu. Sertarele de la biroul ei nu erau încuiate, dar niciodată nu mi-a căzut în mână vreo scrisoare sau vreo fotografie, îmi aduc aminte

că odată, când eram foarte mică, am întrebat-o dacă aveam un tătic. Ea mi-a spus:

— Nu, draga mea Soniecika, noi nu avem tătic. Tăticul nostru a murit.

Spusese într-adevăr „nostru", și am plâns puțin împreună.

Am aflat totul despre el în chip foarte simplu. Aveam cincisprezece ani când a venit la Petersburg o prietenă de-a mamei, profesoară de franceză la liceul din N. Era seara, pe la ora șase. Mama era în oraș. Eram întinsă pe o canapeluță și citeam din Tolstoi. Cineva sună la ușă. Îmbrățișări. Exclamații. „Cât te-ai schimbat! Cât de mare te-ai făcut!"

Am stat singure destul de mult timp; era seară: lampa era aprinsă, cineva cânta dincolo de peretele despărțitor. Vorbeam, evocând anii îndepărtați petrecuți la N., copilăria mea. Nu știu cum s-a întâmplat că mi-a spus că tatăl meu era un fost elev de-al mamei și că, pe vremea aceea, el nu avea decât nouăsprezece ani. Și că, înaintea lui, ea nu iubise pe nimeni. Acum, era căsătorit și avea copii. N-am întrebat nici care îi e prenumele și nici care îi e numele de familie.

Apoi a venit mama. Avea acum mai mult de cincizeci de ani; era mică de statură și cu pielea albă, așa cum sunt cele mai multe mame. Pe mâini îi apăreau pete brune, nu se știe de ce. Eu însămi nu înțelegeam ce mi se întâmplă. Îmi era milă de ea, atât de milă încât îmi venea să mă culc și să plâng și să nu mă mai scol până când sufletul nu mi se va goli de plânset. Simțeam că-mi pierd mințile când mă gândeam la cel ce-și bătuse joc de ea: dacă ar fi venit, m-aș fi aruncat asupra lui, i-aș fi scos ochii și l-aș fi mușcat de obraz. Dar, pe lângă asta, mi-era rușine. Am înțeles că mama era rușinea mea, după cum eu eram rușinea ei. Și că toată viața noastră era o ireparabilă „rușine".

Dar asta a trecut. La Conservator, nu m-a întrebat niciodată nimeni despre tatăl meu; e adevărat că nu am legat o adevărată prietenie cu nimeni. Era război. Am devenit adultă. Treptat, mă obișnuiam cu ideea că, în viață, va trebui să aleg calea grea a muncii; cât privește meseria, aveam una.

Mi-am calificat tatăl drept „profanator”. Mai târziu, am înțeles că nu era așa. Avea doar nouăsprezece ani. Pentru el, mama nu fusese decât o etapă spre maturitatea definitivă. Fără îndoială, nu bănuise că, la vârsta ei, era încă virgină. Dar ea? Cu câtă pasiune și disperare trebuie să-l fi iubit ca să aibă o legătură cu un bărbat care ar fi putut să-i fie fiu și ca să accepte să nască o fiică din această legătură – scurtă și unică în viața ei. Și ce-i rămăsese, din toate astea, în amintire și în inimă?

Și apoi a venit revoluția. Pentru fiecare, cealaltă existență s-a terminat într-un moment diferit. Pentru unul, atunci când la Sevastopol s-a urcat la bordul unui vapor. Pentru altul, atunci când soldații lui Budionâi au intrat într-un târg din stepă. Pentru mine – în mijlocul existenței liniștite din Petersburg. La Conservator, nu se mai țineau cursuri. Mitenka, aflat la Petersburg de o lună (venise să studieze compoziția), a sosit la noi acasă în ziua de 25 octombrie, încă de dimineață. Mama avea gripă. Mitenka a cântat la pian, apoi am luat masa, după care Mitenka a adormit. Oh, cât de bine îmi amintesc de ziua aceea! Nu știu de ce, nu mai terminam de cusut ceva. Seara am jucat cărți toți trei. Îmi amintesc până și că la masă am avut varză cu carne.

Mitenka – fiul unor bogați negustori din N. – era singurul elev ce-i rămăsese mamei după acea perioadă de „rușine”. Era un tânăr flegmatic, mai mare decât mine cu trei ani, complet nepăsător față de existență, în general, și față de sine însuși, în special. Avea tot felul de ciudățenii: era distrat și somnolent, educatorii săi își bătuseră mult capul spre a-l deprinde să se spele. Nu era legat de muzică, ci – mai curând – era vehiculul unor sunete dezordonate care, prin el, se smulgeau din neant pentru a deveni realitate. Intrat în clasa de compoziție, i-a uimit pe toți prin ideile lui avansate, revoluționare. Dar în conversație se dovedea a fi un incapabil, căci nu putea explica nimic și nici nu-și putea apăra ideile. Mama era din ce în ce mai îngrijorată din pricina cacofoniilor ce puneau stăpânire pe el, obtuze și înfricoșătoare.

Mie îmi era indiferent, în toamna asta, după ce mă despărțisem de atâția ani de N., l-am văzut, la drept vorbind, pentru prima oară. Avea douăzeci de ani. Nu era frumos și îi creștea barba, pe care nu și-o rădea întotdeauna; dar părul începea să i se rărească. Purta un lornion mare, cu ramă de argint, vorbea pe nas și, când asculta, respira zgomotos. Dar o iubea mult pe mama. Se scuza pentru coralele sale pe cuvinte de Hlebnikov și spunea că va veni vremea când nu vor mai fi nici drumuri, nici poduri, nici canalizări, când nu va mai fi nimic altceva în afară de muzică.

Cei de la Conservator, care mai veneau pe la noi, îl considerau cretin, dar nimeni nu se îndoia de geniul său. Eu nu aveam nevoie nici de coralele și nici de gentileța lui. Eram preocupată de evenimente, eram preocupată de viitor, eram preocupată, mai ales, de un oarecare Evgheni Ivanovici, funcționar la secretariatul Conservatorului, ce plecase la Moscova și cu care, cu o lună în urmă, avusesem următoarea conversație:

El: Ești inteligentă?

Eu: Cred că da.

— Aș vrea să-ți spun ceva, dar nu pot. Trebuie să ghicești.

— Bine.

Îmi bătea inima.

— Răspunde-mi: da sau nu?

— Da…

Și totuși, nu lui Evgheni Ivanovici, ci acestui Mitenka, palid și simplu, îi fu dat să aducă o schimbare în existența mea. Evgheni Ivanovici plecă la Moscova și nu se mai întoarse, spulberându-mi speranțele de a mă căsători cu el. În iarna aceea, când îmi aminteam de conversația noastră, când mai nădăjduiam că îmi va scrie și că se va întoarce, îmi venea uneori să cred că nu-mi făcuse nicio declarație de dragoste și că se gândise la cu totul altceva: să-mi ceară, de exemplu, să-i împrumut niște bani sau să transmit salutări din partea lui cuiva de care era poate îndrăgostit. Dar să uităm asta! Să ne gândim mai bine la o întâlnire care mi-a devenit „fatală”, în iarna anului 1919, Mitenka

m-a pus în legătură cu Maria Nikolaevna Travina.

*

Aveam optsprezece ani. Îmi terminasem studiile la Conservator. Nu eram nici inteligentă și nici frumoasă, nu aveam rochii scumpe și nici vreun talent neobișnuit. Pe scurt, nu reprezentam nimic. Foametea începea. Visurile pe care și le făcuse mama să mă vadă dând lecții nu se realizau; acum, abia dacă avea lecții pentru ea. Mie mi se întâmpla uneori să găsesc câte ceva de lucru pe la vreo serată muzicală, organizată în fabrici și cluburi, îmi amintesc că, de câteva ori, pe săpun și osânză, m-am dus să cânt muzică de dans, nopți întregi, pe undeva prin port. Apoi am găsit o muncă permanentă – în fiecare sâmbătă –, pe pâine și zahăr, într-un club al feroviarilor, aproape de atelierele Nikolaev. Cântam mai întâi Internaționala, apoi din Bach, apoi din Rimski-Korsakov, apoi din Beethoven și apoi „coralele" lui Mitenka (ce începeau atunci să fie la modă). Nu puteam însă trăi numai din această slujbă. Și am găsit un cântăreț ce avea nevoie de o acompaniatoare – timp de trei ore pe zi, iar drumul era lung și nu erau tramvaie. I-au trebuit două luni până a izbutit să mă înscrie în registrele administrative, ca să-mi pot lua rațiile. Dar a trecut și asta.

Cântărețul era un bariton destul de cunoscut altădată. Acum se apropia de șaptezeci de ani, mirosea a tutun prost și a pivniță, mâinile îi erau negre de atâtea lemne tăiate și de atâta bucătărit. Slăbea întruna de la o lună la alta, hainele îi atârnau tot mai largi, i se răreau la genunchi și la coate și rămâneau fără nasturi. Nu se spăla niciodată, din când în când se rădea pe bărbie și între nas și buza de sus, iar atunci se dădea cu atâta talc încât pudra totul în jurul lui. Mi se părea că de pe el cade tencuiala, ca de pe un zid vechi ce se prăbușește, și că nu miroase a pivniță, ci a pământ umed.

— Soniecika, îmi spunea el, de ce ești așa de subțirică? Numai cu tinerețea nu ajungi la nimic. Trebuie să ai forme, forme! Și tu

ai lăbuțe ca de pui, glezne ca de căprioară și un piept ca de pisică. Ce-o să ajungi, draga mea copilă, cu un asemenea trup!

Era sincer îngrijorat de viitorul meu. În ceea ce mă privește, eram mulțumită că mă învățase un bun repertoriu și că puteam aduce acasă pungi cu provizii... Într-o zi, iarna, a răcit și nu s-a mai ridicat din pat. Pe dată, totul, în apartamentul lui, a căzut în decrepitudine: țevile de apă au înghețat, temperatura nu a mai depășit două grade, corzile pianului au plesnit și nu a mai fost nicio picătură de gaz. Sindicatul îi trimise un medic. Mă duceam la el în fiecare zi. Câțiva prieteni, câteva doamne începură să-și facă simțită prezența, în casă apăru puțin gris. Eram trimisă la vecini după sare și alergam la centrul de distribuire ca să aduc marmeladă. Apoi totul luă sfârșit: muri în niște așternuturi murdare și pe o față de pernă ruptă; înmormântarea lui însemna o mare bătaie de cap, căci multe erau îngrijirile ce trebuiau date mortului.

Am rămas fără slujbă; îmi făcusem cizme dintr-un covor, rochie dintr-o față de masă, haină de blană dintr-o capă de-a mamei și pălărie dintr-o perniță brodată cu fir de aur. Puteam să trăiesc, dar puteam și să mor; totul îmi era, într-un anume fel, indiferent. Mama se uita lung la mine, plină de curiozitate și tristețe. Mitenka răsufla zgomotos pe nas și rămânea la noi până târziu, uitându-se la mine cum cârpesc, îmi beau ceaiul, cânt la pian sau citesc fără să-i dau nicio atenție. Când veni într-o seară, avea pe chip o expresie îngândurată: Maria Nikolaevna Travina căuta o acompaniatoare și nu pentru puțină vreme, ci pentru totdeauna, ca să plece, poate, împreună cu ea, în străinătate.

Mitenka era îngândurat în primul rând pentru că voia să ne spună, bine și coerent, condițiile de muncă, și asta, ca tot ce făcea parte din viața de zi cu zi, i se părea greu, și apoi, pentru că îi părea rău să mă vadă părăsind-o pe mama și pe el, căci nu-i plăcea nicio schimbare.

La început, mama a fost descumpănită. Ea nu-și părăsise niciodată mama, dar viața-i fusese nefericită. Oare nu era mai bine pentru mine să mă fac nu profesoară de pian, ci

acompaniatoare, să mă smulg de lângă ea și să trăiesc cum îmi va plăcea? M-am uitat la ea. Era o femeie bătrână. În ultimii ani, se făcuse tot mai mică și mai slabă, avea ochii parcă stinși și părul cărunt și, uneori, nu-și mai găsea cuvintele. Nu-mi putea fi nici bună sfătuitoare și nici sprijin. M-am privit din afară; nu o puteam ajuta cu nimic, altădată eram o piedică în viața ei, iar acum nu reprezentam o consolare. Ceva îmi spunea că fericirea nu-i va veni niciodată de la mine. Oare mă iubea? Da, mă iubea, dar în această iubire exista un fel de jalnică fisură și, când mă îmbrățișa, aveam întotdeauna impresia că încearcă să ignore acea fisură, pentru ea, pentru mine, pentru Mitenka, pentru bunul Dumnezeu și nu mai știu încă pentru cine.

Tăceam. Mitenka stătea jos, cu mâinile întinse pe masă, și își prelungea explicațiile: mi se propunea o slujbă, o slujbă stabilă, cu un salariu, cu o masă; mă vor duce la Moscova, în provincie, și voi trăi ca și cum aș fi „din familie".

— Ca servitoare? Ca doamnă de companie? am întrebat eu dintr-o dată, cuprinsă de o curiozitate mânioasă.

Mitenka începu să râdă, mama surâse și ea. Trebuia să ne bucurăm, dar nu ne bucuram. Dar și pendulele bat orele fără să se bucure, ploaia cade și ea fără să se bucure, și totuși câtă stabilitate... Cât de frumos este universul lui Dumnezeu și cât de bine orânduit!

Și iată-mă, cu cizmele mele croite dintr-un covor și cu veșmintele mele de mascaradă specifice acelei epoci, ce-mi dădeau înfățișarea unui adolescent decolorat și veșted, dintr-un trib asiatic și nomad – iată-mă pornind spre Maria Nikolaevna Travina.

Petersburg. Anul o mie nouă sute nouăsprezece. Troiene de zăpadă. Liniște. Frig și foame. Burta umflată cu arpacaș. Picioarele nespălate de o lună. Ferestrele înfundate cu cârpe. Funinginea lichidă a sobelor. Intru în casă. O casă uriașă pe Furștadskaia. Ascensorul oprit între etaje, înăuntru – gunoaie înghețate. O ușă la etajul al doilea. Bat la ușă. Nimeni. Apăs pe butonul soneriei. Spre mirarea mea, clopoțelul sună. O cameristă

– cu bonetă și pantofi fini – îmi deschide ușa. E cald. Dumnezeule, e cald! Nu, nu-mi vine să cred – soba uriașă, de faianță, este atât de fierbinte încât nu te poți apropia de ea. Covoare. Perdele. Flori naturale – zambile albastre

— Într-un coș așezat pe o măsuță. O cutie cu țigări scumpe. O pisică albastră-fumurie, aproape tot atât de albastră ca și zambilele, se înfoaie când mă vede, iar o femeie, îmbrăcată, nu știu de ce, într-o rochie albă – sau într-un capot (nu-mi dau seama), dacă nu-i cumva ceva ce se poartă pe sub rochie – vine spre mine surâzând și îmi întinde mâna cu unghii lungi și roz. Ciorapii ei sunt – și ei – roz. Ciorapi roz!

Avea cu zece ani mai mult decât mine și, bineînțeles, nu-și ascundea vârsta, pentru că ea e frumoasă, și eu nu. E înaltă, are un trup sănătos și robust, care s-a dezvoltat în chip firesc și liber – eu sunt mică, uscată, cu înfățișare bolnăvicioasă, deși nu sunt niciodată bolnavă. Ea are părul negru și lucios, strâns într-un coc, pe ceafă; părul meu, de un blond spălăcit, e tăiat scurt și încrețit cu drotul cum se nimerește. Ea are fața rotundă și frumoasă, gura mare, surâsul fermecător, ochii negri cu reflexe verzui; eu am ochi deschiși la culoare, fața triunghiulară cu pomeții ieșiți în afară, dinții mici și rari. Ea se mișcă, vorbește, cântă cu atâta siguranță, mâinile îi însoțesc cuvintele și mișcările în mod atât de calm, de egal, are în ea un fel de căldură, de scânteie – divină sau diabolică –, spune da și nu cu atâta precizie! În jurul meu, simt asta, se formează uneori un nor cețos de incertitudine, de indiferență, de plictis, în care mă zbat așa cum se zbate o insectă în lumina soarelui înainte de a orbi sau de a-și da duhul, înțepenind. Și când apăream pe scenă – ea înainte –, strălucitoare de sănătate și de frumusețe, surâzând și salutând fără efort și cu totul firesc, iar eu, în spatele ei, cu rochia întotdeauna puțin mototolită, eu care eram aproape numai pielea și osul, salutam, înclinându-mă, de asemenea, și încercând să-mi țin mâinile așa și nu altfel, când apăream așadar amândouă, „ei bine, ce mai vrei – îmi spuneam –, ei bine, ce mai vrei de la viața asta? Să te răzbuni? Să-ți iei revanșa? Cum? Împotriva cui?

Trebuie să te strecori ușor, mai tăcută decât apa, mai nevăzută decât iarba, în viața asta, nu-ți poți plăti nicio poliță. Iar viața viitoare nu există!"

Mă așeză într-un fotoliu, îmi luă mâinile și apoi, ca să nu-mi fie prea cald, îmi descheie gulerul. După aceea îmi spuse să-mi scot haina, o sună pe cameristă și ceru ceai. Mă privea cu o atenție de nedescris; în privirea ei era solicitudine, multă solicitudine și curiozitate. La început se mulțumi să-mi pună întrebări: ce vârsta aveam, cum eram, ce-mi plăcea, dacă eram de acord să plec cu ea dacă va fi nevoie? Apoi, când ni se aduse ceaiul, mă servi pe mine și își turnă și ei în ceașcă, îmi puse pe farfurie câteva felii subțiri de pâine albă unsă cu unt și acoperite cu șuncă și brânză și începu să vorbească, întorcându-și fața ușor, ca să nu mă stingherească. Iar eu mâncam, mâncam și iar mâncam.

— O cunosc de mult timp, după nume, pe mama ta, Soniecika, spunea ea, – o să-ți spun Soniecika pentru că ești încă o fetiță și, ca să fiu sinceră, lucrul ăsta este singurul care poate mă sperie la tine, de fapt nu, nu mă sperie, ci doar mă neliniștește puțin. N-o să te plictisești cu mine? N-o să vrei să te întorci acasă la Petersburg? Căci poate vom pleca departe, foarte departe... Nici nu-ți poți închipui cât de departe am putea să plecăm.

Muncesc mult. Patru ore pe zi, orice s-ar întâmpla, deci și tu va trebui să muncești tot atât. Și apoi sunt concertele... Voi face un adevărat turneu, primul meu turneu adevărat, și el trebuie să fie o reușită.

Am dat din mână.

— Nu sunt cunoscută decât la Petersburg, continuă ea, remarcând gestul meu. Vreau mai mult decât atât. Sunt foarte ambițioasă. Fără ambiție, nu există talent; trebuie să fii ambițioasă, Soniecika, și te voi învăța să fii.

Am tresărit, dar de data asta ea nu a observat nimic.

Vorbea. Eu ascultam, înțelegeam că viața ne putea uni pentru mulți ani și că această conversație nu se va mai repeta; căci așa se întâmplă: pe măsură ce oamenii capătă deprinderea de a trăi

împreună, ei își pierd tot mai mult nevoia de a vorbi despre ei înșiși. Această conversație putea să rămână unică, simțeam asta, și totuși îmi venea să adorm, știam că voi adormi pe dată.

Îmi spuneam că trebuie să ascult fiecare cuvânt, că toate astea îmi vor fi de folos într-o zi, mai târziu. Între noi, lampa scundă se aprinse sub un abajur de mătase, perdelele de la ferestre ascundeau amurgul alburiu, deasupra mea curgea parcă o voce gravă și tandră, aerul din încăpere era parfumat, pe buze mai simțeam încă atingerea fâșiei subțiri și proaspete de jambon, îmi simțeam picioarele grele, le așezasem în fața mea ca pe niște stâlpi și aproape că uitasem de ele, plutind într-o dulce somnolență; prin fața ochilor mei obosiți se perindau umbre ce mă luau de mâini, îmi îmbrățișau umerii, îmi puneau pe față palmele lor imponderabile și călduțe și îmi legănau încet capul, în timp ce eu încercam, printr-un efort supraomenesc, să-mi țin deschiși ochii beți de căldură și de sațietate.

Vorbea acum despre anii de studiu, despre căsătoria ei, despre recitalurile pe care le dăduse în provincie în timpul războiului, spunându-mi că viața, toată viața e înaintea ei, „ca și înaintea ta, Soniecika", despre țările de dincolo de mare unde, poate, „po-a-te", vom merge într-o zi, despre Moscova, despre Nejdanova, despre romanțele pe care Mitenka i le închinase, și despre multe, multe alte lucruri, până când văzu că o privesc cu ochi nemișcați și grei.

— Te-am zăpăcit de-a binelea cu atâta vorbă, scumpa mea! exclamă ea. Iartă-mă.

M-am ridicat. Ea îmi dădu câteva partituri, îmi spuse să vin peste două zile și mă însoți până la ușă. Aici, îmbrățișându-mă, mă sărută pe amândoi obrajii.

*

Ieșind de la Maria Nikolaevna, am văzut că se făcuse de mult seară, că era întuneric și că ningea. Vântul ce-mi înghețа fața umedă mi-a izgonit pe dată dorința de a dormi. Ceea ce văzusem,

văzusem pentru prima oară, iar cuvintele pe care le auzisem erau pentru mine cu totul noi. Ce aveau în ele? Nimic special și nici măcar nu mi le aminteam, de abia le înțelesesem, dar felul în care mi se vorbise și ființa care îmi vorbise erau cu totul ieșite din comun. Nu mai întâlnisem niciodată în viață o femeie ca ea – simțeam cum îmi transmite un echilibru misterios, frumos și triumfător.

Dar când mă gândeam la zambile, la cameristă, la căldura și la curățenia din încăpere, ceva se revolta în mine și mă întrebam: e cu putință ca toate aceste lucruri să existe în realitate, fără ca nimic să se întâmple care să le pună capăt? Se întâmplaseră destule lucruri care ne distruseseră, pe mama și pe mine, pe cântărețul meu și pe miile de alți oameni cărora le îngheață degetele, li se sfărâmă dinții și le cade părul – de foame, de frig, de teamă și de murdărie; tovarăși cekiști, e cu putință să nu existe nimic care să distrugă acest apartament, femeia aceasta, pisica aceasta albastră-fumurie, și ca nimeni să nu aducă în acest salon familia păduchioasă a vreunui ajustor care s-ar folosi de pian ca de-un W.C. Și care ar sili-o pe ea să-l spele dimineața, cu mâinile-i roze, și asta s-ar numi „muncă voluntară”? E cu putință ca toate astea să rămână așa cum sunt? Și noi, ceilalți, cei zdrențăroși, cei cărora li s-a luat totul, cei înfometați și sleiți de oboseală, vom îngădui oare toate astea? Și brânza de Olanda, și buturuga groasă, cu scoarță cafenie, din sobă, și farfurioara cu lapte în care pisicuța își va înmuia limba? Simțeam o căldură în piept, iar lacrimile și zăpada îmi înghețau pe nas și pe obraji, îmi ștergeam fața cu dosul mânecii și, cu partiturile sub braț, alergam mai departe, iar cizmele mele, croite dintr-un covor, nu făceau niciun zgomot. Și cuprinsă de ură și amărăciune, sentimente pe care, pentru prima oară în viață, le nutream cu atâta putere, și în care simțeam că respir mai liber decât în dulceaga, fluida și atotcuprinzătoarea mea indiferență, m-am gândit dintr-o dată la ea, la Maria Nikolaevna Travina, care mă sărutase pe amândoi obrajii și care mă privise cu atenție și cu tandrețe, îmi apărea ca o perfecțiune atât de absurdă, și atât de uluitoare, încât îmi venea

să plâng și mai tare, în hohote, și alergam, alergam în lungul străzii, neștiind nici eu însămi de ce alerg, nici unde, nici ce nevoie aveam acum de casa noastră, de camera noastră, de mama, nici cine eram eu însămi, și apoi de ce acest oraș? Și ce-i viața? Și Dumnezeu? Unde e el? De ce nu ne-a făcut pe toți așa cum a făcut-o pe ea? A doua zi, m-am așezat la pian dis-de-dimineață. Partiturile erau dintre cele mai variate: arii de operă, romanțe de Glinka, muzică contemporană, și tot felul de vocalize rare, pe care nu le auzisem niciodată. Am lucrat toată ziua și dimineața următoare. A doua zi, la ora trei, eram în strada Furștadskaia. Pianul era un minunat Bluthner de concert. Maria Nikolaevna făcu vocalize timp de aproape o oră, apoi am băut ceai cu brioșe și, la cererea ei, i-am cântat din Schubert. Mă ascultă cu atenție și îmi mulțumi, în acest timp, telefonul sună de două ori în camera de alături, unde răspunse cineva, dar nu veni nimeni s-o caute. Apoi ea cântă din nou, la nesfârșit...

Știu, există oameni care nu suportă să vadă cum cineva se așează într-o poziție forțată, deschide gura foarte mult (în mod natural – și asta-i urât, sau în mod studiat – și asta-i grotesc) și, străduindu-se să-și ia o expresie dezinvoltă, inspirată și pudică, strigă (sau răcnește) îndelung cuvinte a căror înlănțuire nu e întotdeauna reușită și care sunt, uneori, spuse mai repede fără niciun motiv, sau îmbucătățite, ca pentru o șaradă, sau repetate de mai multe ori în chip stupid.

Dar când, după o inspirație (deloc afectată, și la fel de simplă ca atunci când inspirăm aerul munților stând la fereastra unui vagon), și-a întredeschis buzele puternice și frumoase, și când un sunet puternic și plin a răsunat deodată deasupra mea, am înțeles că ceea ce ascultam era acel lucru nemuritor și absolut ce-ți strânge inima, și transformă în realitate visul de a avea aripi, pentru ființa umană dintr-o dată despovărată de tot ce o îngreuna. Un fel de bucurie mă cuprinse printre lacrimi. Degetele îmi fremătară, rătăcind printre clapele negre; temându-mă la început să nu o dezamăgesc, băteam măsura în gând, dar simțeam cum un spasm îmi străbate coloana vertebrală. Avea o

voce de soprană dramatică, stabilă și plină de strălucire când ataca notele de sus, profundă și clară când le ataca pe cele de jos.

— Încă o dată, Soniecika, spuse ea, și am repetat aria. Nu-mi amintesc ce era. Parcă aria Elisabetei din Tannhauser.

Apoi se odihni cinci minute, mângâie pisica, bău o jumătate de ceașcă de ceai rece, mă puse să-i povestesc despre N., despre copilăria mea. Dar eu nu aveam ce-i povesti. Poate despre Mitenka? O, nu! mai ales nu despre Mitenka. Slavă Domnului, îl cunoaște bine, căci soțul ei este văr primar cu mama lui Mitenka. Are talent, dar i se întâmplă să nu-și mai poată aminti cum îl cheamă.

Și ea cântă din nou, iar eu, cu sârguință, dar și cu prudență, o însoțeam în acest miracol ce amintea de decolare și de zbor, și – în unele clipe – simțeam din nou cum un ghimpe îmi străpunge inima. Se întrerupse de mai multe ori, îmi spuse cum să cânt și îmi ceru să o iau de la capăt. Mă cerceta atent cu privirea și mă asculta. Oare era mulțumită de mine?

La ora șase și jumătate se auzi răsunând soneria.

— Așteaptă-mă, îmi spuse Maria Nikolaevna. E pentru mine.

Se duse în hol și o auzii cum deschide ușa.

— Te-am căutat de două ori, spuse o voce puternică de bărbat, dar mi s-a spus că ești ocupată și că nu poți răspunde. Ce înseamnă asta? E așa de greu să răspunzi la telefon?

— Mai încet, mai încet, Senia, răspunse ea, sunt la lecție, la repetiție. Acompaniatoarea e aici.

— Să-i ia dracu pe toți! Te-am căutat ca să te iau la plimbare. Mașina e jos. O voiam pentru ora patru, dar am fost reținut cu treburi, iar la ora cinci nu mai era niciun șofer. Am izbutit să fac rost de ea abia acum.

— În curând e șapte. Unde vrei să mergem? Pavel Fedorovici se întoarce dintr-o clipă într-alta.

Bărbatul voise probabil să-i răspundă, dar simțeam că ea îl împiedica, punându-i mâna la gură. Vorbeau în șoaptă. Apoi se făcu liniște. Maria Nikolaevna se întoarse în salon.

Și, într-adevăr, nu trecu mai mult de un sfert de oră și Pavel

Fedorovici se întoarse acasă.

— Soțul meu, spuse Maria Nikolaevna, ridicându-se să-l întâmpine. Soniecika Antonovskaia.

Și ne-am strâns mâinile.

De-abia am avut timp să mă gândesc că, iată, făcusem cunoștință cu un bărbat, și că știam o taină pe care el nu o cunoștea, fiind complice cu cineva împotriva lui, când Maria Nikolaevna spuse, retrăgându-se spre fereastră:

— Tocmai a trecut pe aici Senia. Venise să mă ia la o plimbare. Și mi-a spus tot felul de obrăznicii pentru că n-am răspuns la telefon când m-a sunat. E mereu ca un cazan care clocotește…

— Și de ce nu te-ai dus la plimbare? Afară e atâta zăpadă, e o adevărată minune.

Ea nu răspunse. Stăteam în picioare privind în jos. Pavel Fedorovici se așeză pe scaunul cel mai apropiat. Purta cizme militare. Am ridicat capul. Era îmbrăcat într-o cămașă militară, avea barbă, părul mai lung decât se obișnuia – nu în genul „artist”, ci mai curând în genul „kupeț” și înfățișarea lui era dintre cele mai comune, chiar oarecum trivială. Părea să aibă cam patruzeci și cinci de ani.

Am cinat toți trei. Încercam să nu mănânc cu prea multă lăcomie și totuși, neobișnuită fiind, spre sfârșitul mesei m-am simțit atât de greoaie, încât de-abia puteam rămâne stăpână pe mine. Camerista îi prezenta felurile de mâncare mai întâi Mariei Nikolaevna, apoi mie și la urmă lui Pavel Fedorovici. Aici, în marea sufragerie, mă simțeam și mai stânjenită decât în salon, cu care avusesem timp să mă mai deprind. Conversația se învârti aproape tot timpul în jurul meu. După ce am băut un pahar de vin roșu, m-am simțit ușor ametită; în oglinda de la bufet, pe care îmi cădea din când în când privirea, îmi vedeam fața roșie și ușor buhăită. „I-a spus că celălalt a venit numai pentru că nu este încă sigură de mine.” Și am râs fără rost. „Trebuie să-i câștig încrederea.”

„Dar de ce? Pentru ca apoi să o trădez?” Am lăsat lingura să cadă în farfurie și compotul stropi fața de masă. „Trebuie să o

cuceresc, să o merit... Ca să o pot cruța de vreo nenorocire, mai târziu, când va fi nevoie, fără să-i arăt, ca s-o salvez pe neașteptate, ca să o slujesc precum o sclavă, fără ca ea să știe măcar... Trebuie să devin indispensabilă, de neînlocuit, devotată până la capăt, fără de milă față de mine însămi... Sau ca să o trădez într-o zi, în ciuda frumuseții și a vocii ei, ca să-i dovedesc că există lucruri mai puternice chiar decât ea, că există lucruri care pot s-o facă să plângă și că invulnerabilitatea ei are o margine." Eram puțin ametită. Ea surâdea spre fața mea roșie, spre ochii mei strălucitori și vorbea despre cântărețul mort, pe care-l cunoscuse și pentru care, pe vremea când era fetiță, avusese o slăbiciune.

— Nu, Soniecika, nici nu-ți poți închipui cât era de grozav după ce-și punea pantalonii galbeni pentru actul al doilea din Oneghin... Dar a început să-și piardă vocea foarte devreme; bea peste măsură.

— Când era pe patul de moarte, comitetul orășenesc Petrograd i-a trimis făină, am spus eu.

După cină, s-au pregătit să iasă și eu am plecat. Dar înainte Maria Nikolaevna m-a chemat în salon.

— Pe mâine, mi-a spus ea. Lucrez bine, chiar foarte bine cu dumneata. Consider că ai un adevărat talent pentru acompaniament – e un lucru foarte rar. Ai cântat din Schubert; nu trebuie s-o mai faci, nu-i pentru dumneata. Simt însă că pentru mine va fi minunat să lucrez cu dumneata. Dar dumitale îți place să lucrezi cu mine?

De abia am putut murmura câteva cuvinte.

— Bine, la revedere. Trebuie să mă duc să mă schimb. Soniecika, ai putea să-mi pui la poștă o scrisoare? Nu o pune la cutia din colț, n-au mai golit-o de vreun an; pune-o la cutia de pe strada Liteinaia, pe stânga.

— Bine, Maria Nikolaevna.

Atunci am băgat de seamă că eram singure și că Pavel Fedorovici nu mai era în încăpere.

Mi-a dat un plic albastru, și am plecat. Pe scară era întuneric.

Bâjbâind am izbutit să ajung până jos, fără să alunec pe treptele înghețate. Strada era și ea cufundată în beznă; zăpada arunca scântei, nu erau nici felinare aprinse și nici lună. Numai stele. Am ajuns până la Liteinaia. Nu puteam descifra cui îi era adresată scrisoarea. De-a lungul drumului, pe stânga și pe dreapta, nu era nicio lumină, nu vedeam nimic înaintea mea și mergeam pe lângă ziduri ca să nu mă izbesc de vreun morman de zăpadă sau de vreun stâlp. M-am oprit în fața cutiei de scrisori. La lumina stelelor am încercat să citesc adresa. M-am hotărât că, dacă izbutesc să descifrez fie și numai prima literă din prenume (trebuia să înceapă cu un S), să nu pun scrisoarea la cutie, să mă duc cu ea acasă, să o deschid, să o citesc și să o expediez a doua zi dimineață; m-am uitat mult și atent la adresă, până când ochii mi s-au umplut de lacrimi, în sfârșit, am văzut un „A" lung și subțire. Și, dintr-o dată, am citit tot, ca și cum undeva, în spatele meu, ar fi scăpărat un fulger: „Lui Andrei Grigorievici Ber. Zverinskaia 15," Nu știu de ce, dar mi s-a făcut frică. Am aruncat scrisoarea în cutie și am mai rămas acolo încă puțin timp, cu inima bătând de emoție.

Doi bărbați trecură pe lângă mine; erau în zdrențe; duceau ceva voluminos și greu, mi se păru că era o ușă. Mi se făcu și mai frică. Dinspre pod, se auziră dintr-o dată niște împușcături. Am luat-o la fugă. Nu știu de ce, încercam să-mi amintesc figura lui Pavel Fedorovici, și nu izbuteam, încercam să-mi amintesc vocea lui și ce spusese, și nu izbuteam. Voiam să-mi pun întrebarea dacă ea îl iubește și dacă el o iubește. Cine e el? Ce face? Ce-o să se întâmple cu noi trei mai târziu? Dar nu izbuteam. Ea îmi stăpânea gândurile. Vocea ei. Și felul ei prea liber și prea sigur de a trata oamenii și viitorul. Și faptul că poseda acest fel de a fi ca pe un drept indiscutabil, hărăzit de sus și pentru totdeauna.

*

S-au scurs mai mult de două luni. Mergeam în fiecare zi la familia Travina, lucram cu Maria Nikolaevna, mâncam la ei și

uneori rămâneam seara să joc dame cu Pavel Fedorovici, dar nu i-am văzut nici pe „Senia”, nici pe „Andrei Grigorievici Ber” și nici nu am auzit vorbindu-se despre ei. Acasă, totul era ca și înainte, dar – treptat – mă desprindeam de vechea mea existență. Mama, grijile și supărările ei mă lăsau indiferentă. Mitenka își trăia prima sa idilă cu nepoata lui X de care, după părerea generală, era îndrăgostit numai dintr-un fel de inerție – într-atât îl venera pe bunicul ei, un compozitor foarte cunoscut. Cu toate astea, nici nu se gândea să-l imite pe X, căci, în „coralele” sale, el mergea din ce în ce mai departe și voia chiar să pună să i se construiască, pentru executarea lor, un pian foarte special, cu patru claviaturi. Dar am vorbit destul despre Mitenka. După ce m-a introdus în casa Travina, el a dispărut treptat din viața mea și nu l-am revăzut decât la Paris, relativ de curând. Dar voi vorbi despre asta la momentul potrivit.

Nu cunoșteam alți oameni care să vină să mă vadă și de care să mă simt legată. De altfel, acum mi se părea că de tot acest trecut nici nu merita să-mi mai amintesc – și, într-adevăr, el mi se ștergea din ce în ce mai mult din memorie. Dimineața, exersam și stăteam la cozi. Făceam focul, după prânzul ce era mereu același și consta din arpacaș și heringi, spălam vasele, mă spălam, mă îmbrăcam în singura rochie bună pe care o aveam și plecam.

Acolo era cald. Acolo mi se dădea să mănânc, mi se spunea că viața e grea, dar plăcută, și uneori mi se făcea câte un dar. Oarecum absentă și fermecător de delicată la început, Maria Nikolaevna devenea, pe la ora șapte, veselă și activă. Uneori, Pavel Fedorovici se întorcea acasă puțin mai devreme, se așeza într-un colț al salonului și ne asculta cum cântam. Dar, de cele mai multe ori, treceam la masă de îndată ce venea el. După o săptămână, le cunoșteam întreaga existență și mi se părea ciudat că un fel de curiozitate și Dumnezeu știe ce alte sentimente mă emoționaseră atât de mult în prima zi. Pavel Fedorovici lucra într-o instituție ce se ocupa, în acea vreme, cu aprovizionarea, își putea procura toate lucrurile de care avea nevoie, inclusiv vânatul și unele piese de muzeu. Nu se putea spune că „se îmbogățea” de pe urma

slujbei, doar că socotea că e inutil să fie prea corect și că-i plăcea să trăiască bine, cât mai plăcut și în cât mai mare belșug; cu doi ani în urmă devenise foarte bogat, chiar neînchipuit de bogat, mai bogat decât toți oamenii pe care îi cunoșteam, mai bogat chiar și decât părinții lui Mitenka. Și acum, nevrând să mai știe de nimic, dorea să trăiască în bunăstare, dacă nu în opulență și, oricât de ciudat ar părea, izbutea să o facă. Ceea ce se schimbase, mai ales, în existența lor era faptul că amândoi își pierduseră vechiul lor mediu și că nu mai încercau să-și găsească un altul. Este inutil să mai precizez de ce: unii prieteni fuseseră împușcați, alții erau la închisoare, mulți fugiseră, iar alții încetaseră să-i mai frecventeze, socotind că Pavel Fedorovici era un mare ticălos. Erau vizitați de un fel de actori, de rude, de unii foști slujbași de-ai lui Pavel Fedorovici, dar asta nu era „lumea" în care Maria Nikolaevna strălucise cu puțin timp înainte.

La începutul lui aprilie, Maria Nikolaevna îmi propuse să vin să locuiesc la ei. Se pregăteau să plece la Moscova și își vânduseră apartamentul unui consul dintr-o țară orientală. Această ultimă săptămână la Petersburg s-a scurs, pentru mine, ca o singură zi. Maria Nikolaevna mi-a dat rochii și bani de coafor. Dintr-o dată, ea a intrat în viața mea pe o altă cale: nu era lucru despre care să nu-mi pună întrebări: la ce oră mă scol, pe ce parte dorm, care e culoarea ce-mi vine cel mai bine, dacă mi-a făcut cineva curte până acum, dacă cred în Dumnezeu, într-un cuvânt, am simțit dintr-o dată că nu mai aveam nicio apărare, că știa aproape totul despre mine – ce sentimente nutream și ce gândeam despre ea. În tot ce făcea exista o atât de mare forță încât era cu neputință să-i ții piept, în seara aceea (cu două zile înainte de plecare) mă aflam într-o asemenea stare încât cel mai mic lucru m-ar fi putut face să-i vorbesc despre nașterea mea și să izbucnesc în hohote de plâns. Și ea a înțeles că mersese prea departe cu întrebările (printre altele, mă întrebase dacă iubeam pe cineva; i-am răspuns repede că nu, pentru că pe Evgheni Ivanovici îl uitasem atunci cu totul, pentru că, în aceste săptămâni, mă îndepărtasem mult de mama și pentru că, dacă iubeam în acel moment pe cineva,

atunci – cu siguranță – o iubeam doar pe ea, pe Maria Nikolaevna). A înțeles așadar că mersese prea departe și că era timpul să pună capăt conversației. Se ridică și îmi spuse:

— Să mergem să cântăm puțin. Vrei?

Putea lucra mult; pentru ea nu exista nici „dispoziție", nici „chef". Se pregătea pentru concertele de la Moscova. În ajunul plecării, urma să dea un ultim recital la Petersburg; era debutul meu cu ea.

Mi s-a întâmplat apoi, de zeci de ori, să ies alături de ea pe o scenă, dar niciodată n-am știut cum să salut, în ce direcție să-mi îndrept privirile și nici la ce depărtare trebuie să merg în spatele ei. Veneam repede, ca o umbră, fără să mă uit la public, mă așezam pe scaun lăsând ochii în jos și îmi puneam mâinile pe claviatură.

Ea împărțea zâmbete și priviri, ca și cum n-ar fi vrut decât să spună: „Sunt aici. Și voi sunteți aici. Vreți să mă ascultați? O să vă cânt. Ce bucurie că pot să vă fac o plăcere!" Astea mi se părea că-i erau gândurile, pe care i le citeam pe chip în ziua aceea, la Petersburg, când se afla în fața mea, în picioare, în curbura pianului cu coadă.

— Soniecika! îmi șopti ea și eu am înțeles, în primul rând, că trebuia să încep și apoi că ea era cântăreața, iar eu acompaniatoarea, că acest concert era concertul ei și nu, așa cum spunea ea, al nostru, că gloria era a ei, că fericirea era a ei și că pe mine cineva mă înșelase, că eram trasă pe sfoară și că fusesem luată drept o proastă de bunul Dumnezeu și de soartă.

Uriașa sală era plină, în pauză, tineretul forța ușile de la loja Mariei Nikolaevna, unde eram înconjurate de toată floarea Conservatorului și a teatrului Maria. Stăteam fără să spun nimic, din când în când Maria Nikolaevna mi-i prezenta pe cei ce veneau, pe cei mai mulți dintre ei îi cunoșteam, dar socoteam că nu se cade să le vorbesc, și – de altfel – nu aveam nimic să le spun. Cineva mi-a făcut un compliment, mi-a cerut să-mi repet numele, dar, în clipa aceea, Pavel Fedorovici se apropie, cei de față râseră de ceva și începură să vorbească între ei.

— Soniecika, unde mi-e batista? șopti Maria Nikolaevna, cu privirea neliniștită. Cred că-mi curge nasul.

Înțelegătoare, am început să-i caut batista, am găsit-o sub scaun și i-am întins-o.

Mama era acolo. Avea o față fericită și nasul ușor înroșit de emoție. Avu timp să-mi șoptească:

— E primul tău triumf, Soniecika!

M-am uitat la ea uimită: nu, nu-și bătea joc de mine.

Pentru că eram în aprilie, cerul era luminos și ne-am întors acasă după miezul nopții, îl auzeam pe Pavel Fedorovici cum își ia cina, singur, în sufragerie, stând în picioare în fața bufetului și o auzeam pe Maria Nikolaevna care dădea un telefon. Noaptea era greu să capeți legătura. A așteptat mult. Apoi a vorbit, foarte, foarte încet. Eram în camera mea și nu făceam nicio mișcare. Aș fi putut să-mi lipesc urechea de ușă și să ascult fiecare cuvânt, dar nu m-am mișcat și am rămas așezată pe pat. Ce mă interesa că avea un amant sau doi? Că Pavel Fedorovici îi va ucide, pe ea sau pe ei, sau că ea și-ar putea face cu propria-i mână vreun rău? Dar eu, eu ce voi face în viața asta? Eu, eu de ce exist pe lume? Deodată ușa se deschise și ea intră în încăpere:

— Nu dormi încă? Lasă-mă să te sărut. Îți mulțumesc pentru seara aceasta.

Îi iau mâna și îi șoptesc:

— Dar, Maria Nikolaevna, ce-am făcut eu ca să merit asta?

Îmi astupă gura și râse.

A doua zi, la ora opt seara, am plecat la Moscova.

La gară, era mama, ca și Mitenka și nepoata lui X, și vreo treizeci de persoane pe care nu le cunoșteam decât foarte puțin sau deloc. Purtând o pălărie de piele albă și pe umeri o blană de vulpe albă, Maria Nikolaevna stătea la fereastra vagonului, încercam să văd care era bărbatul la care se uita cel mai des, dar mama, în lacrimi, căutându-și cuvintele, se interpunea tot timpul între ea și mine.

— Întoarce-te, fetița mea, spunea ea; oare ce-o să se mai întâmple cu noi toți? Talentata mea fetiță, fii fericită! Dumnezeu

să le dea sănătate soților Travina! Cât de buni și de drăguți sunt cu tine! Fii prudentă, ai grijă, străduiește-te... Soniecika, micuța mea...

Îi ascultam bolboroselile și, deși nu le înțelegeam decât pe jumătate, mi-au ajuns la ureche câteva din ultimele ei cuvinte. „Dragă măicuță, am răspuns eu, totul va fi bine; dragă măicuță, vezi că totul se aranjează. De ce să te neliniștești? N-ai de ce. Ai grijă de tine, măicuță." Plângea și mă îmbrățișa. Se dădu semnalul de plecare. Am sărit în tren. Chiar atunci, un bărbat, îmbrăcat într-o haină militară cu galoane și purtând la centură un toc lucitor de revolver, ieși din mulțime, făcu doi pași pe lângă vagon, strânse cu putere mâna pe care Pavel Fedorovici i-o întindea prin fereastră, sărută de două ori mâna Mariei Nikolaevna și flutură șapca a rămas-bun. Toată lumea își flutura pălăriile și batistele; chiar și Mitenka. Bărbatul cu haină militară merse cu pași mari pe lângă fereastră.

— Ne vedem la Moscova, spuse el.

— Ajunge, o să cazi sub roțile trenului, spuse ea.

— Ne vedem la Moscova – bărbatul repetă aceste cuvinte ca pe o amenințare.

Trenul luă viteză, și el rămase în urmă.

— Senia s-a îngrășat atât de tare, spuse Pavel Fedorovici adresându-mi-se, încât curând nu va mai putea să fugă.

Maria Nikolaevna nu răspunse nimic. Stătea la fereastră și privea în urmă. După direcția privirii ei, mi-am dat seama că nu se uita la cei care o însoțiseră și în fața cărora, fluturându-și șapca, se afla Senia, ci mai spre stânga și că privea lung și cu tristețe...

Aveam două compartimente învecinate, în afară de noi, în vagon mai erau niște înalți demnitari sovietici cu care Pavel Fedorovici – ce primise o misiune la Moscova – făcu imediat cunoștință. Mai întâi ei au băut la noi în compartiment, apoi noi am băut la ei. Înfășurată într-un șal mare cu dungi, Maria Nikolaevna îl obligă pe unul dintre ei să stea în genunchi, în fața ei, aproape o jumătate de oră, cu un pahar plin cu vin în mână.

Pavel Fedorovici purta o conversație lungă și pasionantă despre vânătoare, despre vestita colecție de arme a lui Karahan, despre vânătoarea de zimbri a țarului. Cel de-al treilea, care era tânăr și subțire, cu chip de înger și cu ochi mari, vru neapărat, după ce am băut împreună, să ne spunem pe nume. Mi-era teamă; totuși, mi-am prins brațul de al lui și am golit paharul, după care mi-a spus că o să mă sărute. Mi-a fost și mai teamă. Știam că sunt ametită și că, dacă mă va săruta, puteam să mă îndrăgostesc de el.

— Te voi învăța să săruți, îmi spunea el, nu-i nimic dacă nu știi, te voi învăța.

Maria Nikolaevna strigă din celălalt capăt al compartimentului:

— Asta nu se face atât de repede.

Tânărul mă luă în brațe și simții în gură ceva dulce și umed.

Noaptea se năpustea spre fereastră, un om se clătina pe culoar, cineva îmi săruta mâinile, fără să mă bruscheze în vreun fel, cu multă grijă; în sfârșit, cineva mă conduse încet până la compartimentul meu. Noaptea se năpustea spre fereastră. Trenul gonea. Simțeam că viața se năpustea spre mine și că eu goneam spre ea, în necunoscutul ei catifelat.

*

Senia ajunse la Moscova la două săptămâni după noi; eu îl așteptam așa cum aștepți o ființă iubită. Și totuși, timpul fugea, hotărât și repede, și fiecare zi de viață la Moscova aducea ceva nou.

Ne dusesem la sora Mariei Nikolaevna pe strada Spiridonovka. Parterul acest imobil era ocupat de o instituție, iar la primul etaj locuiau vreo cincisprezece persoane, toate din familie. Eram singurii străini. Chiar din prima zi a sosirii noastre, am început să fim vizitați de niște domni plini de dezinvoltură; ei nu întrebau nici unde, nici când și nici ce urma să cânte Maria Nikolaevna. Se purtau ca și cum ar fi pus stăpânire pe ea și îi dădeau

ordine,politicos – bineînțeles –, dar fără să admită obiecții: uneori trebuia să se urce într-un camion care se afla în fața porții, ca să asiste la o adunare ce avea loc la Kremlin; alteori trebuia să cânte la Filarmonică arii fixate dinainte de alții, și asta într-o zi fixată cu precizie și nu în alta; iar alteori trebuia să accepte un angajament la Bolșoi pentru iarna următoare. Pavel Fedorovici, care nu părăsea aproape niciodată casa (ordinul său de deplasare s-a dovedit a fi fictiv), spuse într-o bună zi:

— Trebuie să plecăm de aici acum, și nu la toamnă. Cum să trăim așa?

Maria Nikolaevna îl privi cu încredere și amândouă am înțeles că, de a doua zi, va porni să caute acte false.

În afară de aceste „rechiziționări", am mai cunoscut la Moscova și altceva; am cunoscut, din plin, ce înseamnă o glorie care nu-i a ta și am început, oarecum, să mă obișnuiesc cu asta. Maria Nikolaevna nu mă mai lăsa să răsuflu nici măcar o clipă. Uneori mă trimitea să vorbesc cu exigenții ei admiratori, alteori mă ruga să mă duc să-i rezolv unele treburi, îmi amintesc că la un supeu, cred că după cel de-al doilea concert al ei, trebuia să stea la masă lângă Lunacearski și că, în ultimul moment, m-a rugat să mă așez eu în locul ei. Lunacearski s-a înroșit la față, n-a spus nimic, dar a devenit extrem de volubil la sfârșitul mesei.

— Ești femeie sau fată? m-a întrebat el, suflându-mi în față un miros de vin. Răspunde – ești femeie sau fată?

Poticnindu-mă în cuvinte, am mărturisit cu sinceritate că eram fată. A spus-o tuturor celor de față, a lăcrimat ușor și a vrut să mă salute înclinându-se până la pământ, dar Pavel Fedorovici a intervenit la timp.

Peste tot în jurul meu era gloria alteia, frumusețea alteia, fericirea alteia, și cel mai greu de îndurat era că știam că toate acestea sunt meritate și că, dacă n-aș fi fost la pian, pe scenă, unde nu mă observa nimeni, sau în lojă, undeva, în spatele Mariei Nikolaevna, ci în mulțimea care o aplauda și alerga să o vadă la ieșirea artiștilor, aș fi privit-o și eu cu tot atâta entuziasm și aș fi dorit tot atât de mult să-i vorbesc, să-i ating mâna, să-i văd

surâsul. Dar acum, nu aveam decât un vis – să găsesc punctul slab al acestei ființe puternice și să capăt puterea de a fi stăpână pe viața ei, atunci când nu voi mai putea îndura să fiu doar umbra ei.

Relațiile ei cu Pavel Fedorovici mă uimeau de multe ori. Cu toate că, fără îndoială, păstra în sufletul ei o taină, aceste relații erau fără pată. O iubea la nebunie.

Erau căsătoriți de șase ani. Fiecare cuvânt al ei și fiecare gând al ei erau, pentru el, mai presus de orice judecată; ea era întreaga lui viață. Și ea îl iubea la fel de mult. În ceea ce mă privește, eu îl așteptam pe Senia, ca să o surprind în trădarea ei. Și într-o bună dimineață Senia sosi, venind direct de la gară.

— Scoate-ți șapca, ce-i mojicia asta să intri în casă cu șapca pe cap, spuse ea, în timp ce, cu un șervet, își ștergea părul, pe care tocmai îl spălase. Ce mai e nou pe la Petersburg?

Am ieșit din încăpere și m-am oprit în spatele ușii. Dar conversația se purta în șoaptă. De două ori, se auzi zgomotul făcut de pintenii lui Senia. Când Pavel Fedorovici s-a întors acasă, i-am spus, ascunzându-mi cu greu emoția, că la Maria Nikolaevna era cineva. S-a uitat prin crăpătura ușii și a închis-o pe dată.

— E îmbrăcat în haine de călărie, îmi spuse el. Sunt sigur că-i Senia. A venit totuși, imbecilul! Să-i lăsăm să se explice.

Am rămas în camera copiilor, unde nu era nimeni. Trecu o jumătate de oră. Pavel Fedorovici îmi arătă niște acte și îmi ceru să reținem numele sub care, săptămâna următoare, aveam să întreprindem o călătorie spre sud. Eram foarte înfricoșată și mi se părea ciudat să-l văd atât de calm. Deodată, au ieșit în hol. Am auzit plecând două persoane, dar nici Maria Nikolaevna și nici vizitatorul ei nu au rostit niciun cuvânt. Senia închise brutal ușa de la intrare.

— Mai avea totuși niște speranțe nebunești, spuse Maria Nikolaevna intrând în cameră. Ce lucru penibil! Cincisprezece ani de minunată prietenie, un om vesel, deloc prost. Și iată totul s-a terminat pentru mine.

Se așeză. Pavel Fedorovici o întrebă:

— Sper că n-ai fost brutală?

— Puțin am fost, spuse ea, apoi se sprijini în coate și rămase gânditoare.

Eram în picioare, lângă fereastră, îmi venea să mă reped spre ei și să le cer să mă alunge.

— Iar eu am vești noi, vești de o importanță capitală, începu să spună Pavel Fedorovici. Totul e gata și cred că, în curând, ne vom pune în mișcare.

Maria Nikolaevna înălță capul.

— Odioasă e Moscova asta, spuse ea. Spre nord sau spre sud, nu-mi pasă, totul e să plecăm de aici.

Și după cinci zile am pornit la drum. Călătoria noastră a fost plină de mister și de primejdii, a costat mulți bani și multe bijuterii și a durat aproape o lună – dar, chiar și în aceste momente atât de neobișnuite, ea semăna mult cu alte călătorii de același fel, și, chiar dacă în cursul peripețiilor noastre ni se părea că doar nouă ne era hărăzit să fim pișcați de purici, să fim furați până la ultima lețcaie și să ne ascundem într-un vagon de vite uitat pe o cale ferată distrusă de o explozie, am aflat, la sosirea noastră în Rostov, că zeci și sute de oameni trecuseră prin aceleași încercări și că, într-o existentă de belșug și veselie, nimeni nu se mai gândea la toate astea. Acum aveam un apartament într-un hotel, în câteva zile, Pavel Fedorovici făcu o afacere de milioane, Maria Nikolaevna repeta, dădea concerte, strălucea. Și eu… pentru prima oară în viață, eram îndrăgostită. Ne duceam la Filipov să mâncăm prăjituri. Avea optsprezece ani, era în primul an de facultate și naivitatea lui mă mișca până la lacrimi.

Ne vorbeam în clișeele bine cunoscute: și „dacă aș pleca la război, ai plânge?”, și „am suferit prea mult în viață ca să nu înțeleg”, și „dacă nu poți să fii a mea până la capăt, spune-mi-o deschis” – cuvinte foarte drăgăstoase, dar cu totul lipsite de sens și care mă cufundau într-o plăcută amorțeală.

Acasă, ascunsesem această legătură. Mă străduiam să fiu la fel de conștiincioasă și de ascultătoare. Maria Nikolaevna repeta

în fiecare zi; participa, mai ales, la tot felul de serate de binefacere și aici se bucura de un succes ce o învăluia precum aerul. Iar eu mă gândeam că mă voi căsători cu studentul meu din anul întâi, că voi părăsi familia Travin – fără să spun nimic și fără să-mi iau rămas-bun –, că îmi voi începe propria mea viață, voi aduce pe lume un copil și nu voi mai cânta la pian, căci muzica îmi jucase o festă tare urâtă. Și gândurile astea mă făceau aproape fericită.

— Soniecika, vino și așează-te aici, îmi spuse într-o zi Maria Nikolaevna, îmi ești prietenă, nu-i așa, pot să-ți vorbesc deschis?

— Da, Maria Nikolaevna, și m-am așezat acolo unde îmi spusese.

— Uită-te la mine. De-un timp încoace, privirea ți s-a schimbat. A devenit mai dură... Renunță la curtezanul tău! E foarte caraghios.

Înghețasem.

— Dacă ar fi doar tânăr, sau prostănac, sau urât, sau oricum altfel, ar mai merge. Dar e, pur și simplu, caraghios. Dumnezeu știe ce are, căci e cu neputință să-l privești, fără să te apuce râsul.

— Dar... de unde știți?

— Nu-i nimic de știut. Sper că nu ești îndrăgostită?

— Ne vom căsători, am izbutit eu să spun.

— Nu se poate! Deci e vorba de-o adevărată poveste de dragoste. Știi că va ajunge funcționar la poștă?

— De ce la poștă? E student la facultatea de drept.

— N-are importanță. Va ajunge, totuși, funcționar la poștă. Și toată viața îl vor durea dinții.

(Într-adevăr, nu demult avusese un abces.)

— ... Și când o să vă plimbați la braț...

— Maria Nikolaevna, nu-mi vorbiți astfel!

— De ce nu? Asta-i viața. Creația divină e minunat orânduită, nu-i așa?

Stăteam jos fără să spun nimic. Ar fi fost mai bine să-mi zică îți interzic să-l mai vezi pe nătăfleață ăsta, sau altceva de felul ăsta. Da, alături de ea, orice om era jalnic și ridicol.

— Și apoi, știi, în curând vom pleca de, aici.

— Unde?

Se apropie de mine, îmi puse o mână pe umăr și privi – nu spre mine, ci spre mâna ei.

— În stră-i-nă-ta-te, spuse ea, cu o voce abia șoptită, ca și cum zidurile ar fi putut să asculte.

Și iată că nu l-am mai revăzut pe studentul meu din anul întâi. Am înțeles, dintr-o dată, că povestea mea cu el era o abatere de la direcția principală pe care pornisem încă de la Petersburg și am înțeles că, în viața mea, nu trebuiau să existe decât soții Travin. Și din nou am început să observ totul și să trag cu urechea, dar nimic din ce-mi era necesar nu ajungea până la mine.

Am părăsit Rostovul toamna și am ajuns la Constantinopol trecând prin Novorosisk. Pavel Fedorovici ne făcea viața ușoară și lipsită de griji; această a doua călătorie era mai puțin primejdioasă și mai simplă decât prima, dar existența mea nomadă nu avea să se termine decât în 1920; durase exact un an și nu-mi adusese ceea ce așteptam de la ea. Mă obișnuisem cu soții Travin, devenisem un membru al familiei lor, eram prima auditoare a Mariei Nikolaevna și – în același timp – slujnica ei. Umbra de mister și acel ceva ce nu mergea bine și care mă neliniștise atâta vreme se risipiseră treptat, dar știam că va veni o zi când se vor ivi din nou și când voi ști tot ceea ce voiam atât de mult sa știu.

Și astfel, cea de-a treia călătorie a noastră s-a terminat în primăvara anului 1920, la Paris.

Îmi amintesc, ploua, era seară, priveam străzile și trecătorii prin fereastra de la mașină, stând pe o băncuță în fața soților Travin. Maria Nikolaevna părea obosită, îmi amintesc de visele mele din camera de la hotelul Regina, de primele zile, de portretul Mariei Nikolaevna din Le Petit Parisien. Îmi amintesc de toate, ca și cum s-ar fi întâmplat ieri. Și, din nou, ca de atâtea ori în timpul acestui an, viața reîncepea, năvalnică, plină de surprize și generoasă; întâlniri cu vechi cunoștințe ale soților Travin, ieșiri, serate, mese la restaurant. Veni și vara și Maria Nikolaevna plecă

la munte. Curând după aceea, Pavel Fedorovici plecă s-o întâlnească. Hoinăream prin oraș. Am vizitat mormântul lui Napoleon, bisericile; bani aveam destui. Apoi, m-au chemat și pe mine în Sud. Ne-am întors în septembrie și de îndată ne-am pus pe treabă; Pavel Fedorovici se lansă în afaceri, iar Maria Nikolaevna începu să se pregătească pentru concerte. Fu angajat și un impresar, hrăpăreț și escroc, dar bărbat fermecător: știa tot soiul de povești nostime, adresa complimente și făcea tot felul de servicii.

Se apropia toamna…

Eram singură în casă în ziua aceea. Locuiam într-un apartament. Soții Travin se duseseră să ia masa undeva în oraș, și servitoarea era liberă.

Cineva sună la ușă.

Descifram ceva la pian și, fără să mă gândesc deloc la cine ar putea fi, m-am dus să deschid.

În casă intră un bărbat înalt, foarte înalt chiar, încă tânăr, cu o pălărie de fetru pe cap și îmbrăcat într-un pardesiu de bună calitate, dar foarte uzat. În mână purta un baston vechi și demodat.

Ușa salonului era deschisă. Am observat că avea părul șaten-închis, nasul drept și lung și mustăcioară. Privirea-i era posomorită.

— Maria Nikolaevna Travina locuiește aici?

— Da.

— E acasă?

— Nu, nu-i acasă.

Scoase un suspin de ușurare.

— Se întoarce curând?

Am înțeles că mă lua drept o servitoare.

— Nu cred.

— Și Pavel Fedorovici?

— E plecat și el.

— Se vor întoarce împreună?

— Da, așa cred.

Tăcu. Apoi scoase din buzunar o hârtie și un creion și scrise ceva.

— E numărul meu de telefon, spuse el; ia-l. Spune-i ei – și sublinie cuvântul „ei" – că a venit Ber, Andrei Grigorievici Ber. N-o să uiți?

Și îmi strecură în mână doi franci.

Am luat banii, i-am mulțumit și i-am spus cu toată puterea de convingere de care eram în stare: „Nu, n-o să uit, puteți fi liniștit."

Și când a plecat, m-am așezat chiar aici, în hol, pe un taburet tapisat cu catifea și am început să plâng. Poate din milă față de mine, sau poate de bucurie că începutul misterului se apropiase de mine.

*

Știam că va trebui să-i spun curând Mariei Nikolaevna că venise Ber – același Ber pe care, de luni de zile, îl uitasem cu totul și a cărui existență o simțeam doar datorită unui fel de instinct de câine. Era același bărbat pentru care pusesem la poștă o scrisoare, pe strada Liteinaia, prima mea seară de lucru cu Travina. Acum el se afla la Paris. Oare ne urmărise? Eram gata să garantez că nu. Fără îndoială că plecase din Rusia prin nord. Iată-l acum aici: după un an de absență, apărea din nou în viața Mariei Nikolaevna.

„Nu-ți ajunge? – îmi spuneam. Nu ți-e bine? Ce vrei și de ce încerci să distrugi această existență în care ai fost primită cu atâta încredere?" Mă țineam cu amândouă mâinile de o oglindă îngustă și mă priveam în ea; îmi priveam fața ca și cum până atunci n-aș fi văzut-o niciodată atât de îndeaproape. Și cu cât mă priveam mai mult, cu atât mi se părea că nu eu, ci cealaltă, cea din adâncul oglinzii, era cea care mă privea. Și că ea avea privirea unei ființe hotărâte să dea foc casei. Că torța fumegândă se afla chiar acum, poate, în mâna ei mare, palidă și noduroasă.

— Torța? De ce torță e vorba?

În oglindă, în spatele meu, am văzut un chip ce râdea. Fără să

facă zgomot, Maria Nikolaevna intrase în încăpere.

— Pavel Fedorovici a plecat la curse, iar eu m-am întors acasă. Te rog, pune fierul de călcat în priză; trebuie să-mi calc o rochie pentru diseară. Unde-i Dora?

— O s-o calc eu, Maria Nikolaevna. Dora a ieșit.

Eram în picioare, în mijlocul camerei. Când am văzut-o că stă în lumină, astfel încât să-i pot vedea până și cea mai mică tresărire a feței, mi-am deschis pumnul și i-am întins numărul de telefon al lui Ber.

— V-a căutat un domn și mi-a spus că vă roagă să-i telefonați.

Ea oftă și se așeză pe un scaun.

— Ce vrea? Cine-i? Nu cumva îl caută pe Pavel Fedorovici?

— Nu, pe dumneavoastră. Este Andrei Grigorievici Ber.

„În sfârșit! S-a făcut palidă la față. E de-ajuns. E de-ajuns. Restul nu te mai interesează. S-a făcut albă ca varul, în curând se va simți rău. Ești mulțumită? Uite, i se face rău."

Dar Maria Nikolaevna nu se simțea rău și nu se clătinase, așa cum mi se păruse, doar că dădu din cap. Luă foaia de hârtie, o citi și rămase pe gânduri. Stăteam în picioare și așteptam.

— Fierul de călcat, spuse ea, fără să mă privească. Soniecika, îți cerusem…

M-am dus la bucătărie și am pus fierul de călcat în priză, în apartament nu se auzea niciun zgomot.

— Și până se încălzește, strigă ea deodată cu vocea-i puternică, te rog, Soniecika, telefonează la numărul ăsta.

Ne-am îndreptat spre telefon.

— Îl vei cere pe acest domn Ber și-i vei spune că mi-ai comunicat că a venit, dar că sunt atât de ocupată zilele astea, atât de ocupată, încât mă scuz că nu-l pot primi. Și că-i voi transmite când voi fi ceva mai liberă.

Obrajii i se înroșiseră, ochii îi străluceau, vocea aproape că o trăda.

Am făcut numărul; mi s-a spus că Ber nu era acasă. Ea nu se așteptase la asta, își pierdu stăpânirea de sine și începu să-și scoată și să-și pună brățara cea groasă. M-am dus la bucătărie.

După o jumătate de oră mă chemă la ea; voia să repetăm puțin înainte de masă.

— Ce crezi, Soniecika, îmi spuse ea, stând în picioare lângă pian și privindu-mă în chip ciudat, dacă aș vrea să aflu adresa cuiva după numărul de telefon, s-ar putea?

— Cred că se poate.

— Nu, nu pe aceea a lui Ber! O, răutăcioaso, sunt sigură că te-ai gândit la Ber. Nu, e o întrebare teoretică.

— Există, cred, un anuar telefonic făcut anume pentru asta. L-am văzut când locuiam la hotelul Regina.

— Făcut anume pentru asta? Și dacă nu-l am?

— Atunci va trebui să parcurgeți toată cartea de telefon – vreun milion de numere.

— Un milion, așa crezi? Și câte ore mi-ar lua treaba asta?

Ce știam eu despre asta? Mă preocupa un gând: oare avea să-mi ceară să nu vorbesc în fața lui Pavel Fedorovici despre vizita lui Ber? Dar iată că Pavel Fedorovici se întoarse acasă (câștigase mult și era vesel ca întotdeauna), și Maria Nikolaevna nu-mi ceru nimic.

Dar nici lui nu-i spuse nimic.

— N-a venit nimeni? întrebă el chiar din hol.

Iar eu i-am răspuns: „Nimeni, Pavel Fedorovici", gândindu-mă că Maria Nikolaevna îmi va arunca o privire recunoscătoare, dar ea nici măcar nu întoarse capul spre mine.

Și a doua zi, la cererea ei, l-am chemat pe Ber la telefon și i-am transmis ceea ce îmi spusese ea. Maria Nikolaevna îi asculta vocea la un alt aparat. El îmi ceru să-i repet mesajul și îmi mulțumi, în seara aceleiași zile, Maria Nikolaevna îl convinse pe Pavel Fedorovici să o ducă într-un cazinou unde, spre deosebire de cele obișnuite, erau primite și femeile (bineînțeles, clandestin). S-au întors târziu. Maria Nikolaevna intră în camera mea și mă trezi din somn.

— Într-o situație ca asta cred că pot s-o deranjez pe somnoroasa mea Sonia. Am pierdut optsprezece mii de franci; și Pavel Fedorovici nu numai că nu m-a oprit să joc, ci m-a și

consolat (și când te gândești că-i tratat drept „kupeț"). Apoi am câștigat din nou, și chiar cu șapte mii de franci mai mult decât pierdusem! Ca să joci, trebuie să te pricepi! E cu totul altceva decât să cânți! Oricine poate să cânte! Era atât de frumoasă și de veselă, încât Pavel Fedorovici și cu mine nu știam cum s-o potolim. Am adormit tustrei abia în zori. „E tratat drept «kupeț»! Cine-i spune așa? mă gândeam eu. Cine are dreptul să spună despre Travin că e un «kupeț»?"

Dar Pavel Fedorovici avea ceva – și eu înțelegeam asta – ce-i putea șoca pe cei ce nu făceau parte din mediul lui.

În ultimul an, își schimbase cu totul înfățișarea, își tăiase părul și se pieptăna cu cărare într-o parte, după moda europeană; în locul cizmelor, purta pantofi de cea mai bună calitate și, iarna, ghetre de culoare gri deschis. Cămășile, cravatele, costumele – toate erau perfecte; își îngrijea mâinile, fața i se rotunjise și își pusese pe degetul mic, deget scurt și păros, un inel cu diamant. Iar când tăcea și nu făcea nicio mișcare, fumându-și țigara în fotoliu, cu picioarele întinse, arătându-și pântecul ce începuse să se cam rotunjească, puteai să-l iei drept un om de o desăvârșită corectitudine, drept un domn cu totul respectabil.

Dar era de-ajuns să înceapă să vorbească sau să meargă pentru ca, deodată, să iasă la iveală un fel de voioasă vulgaritate, un fel de animalitate și de primitivism; se vedea că cel mai mult îi plăcea să mănânce bine, să bea zdravăn, să tragă un pui de somn, să-și „încerce norocul", după cum spunea el, la cărți, să se fălească cu Maria Nikolaevna – ceea ce-i făcea pe unii dintre prietenii lui să cam strâmbe din nas, dar care nu o deranja deloc pe Maria Nikolaevna. Ea spunea că, după părerea ei, un bărbat trebuie să fie tocmai așa: oarecum grosolan în gusturile sale, statornic în purtări și să nu-i pese dacă impresia pe care o face asupra oamenilor de care nu are nicio nevoie este bună sau nu. Într-o zi, ea îmi spuse cam așa:

— E inadmisibil și anormal ca, într-un cuplu, el să fie cufundat în gânduri înalte, să plutească, să nu vadă nimic din ce-i în jurul lui, să calce în toate băltoacele, să se așeze alături de

scaun și să se șteargă la nas cu șervețelul de masă, în timp ce ea își face în minte tot felul de socoteli, calculează cât costă cutare sau cutare lucru, își spune că galoșii s-au rupt sau că – vai! – mâine trebuie plătită chiria și încă multe alte lucruri din astea. Bărbatul trebuie să aibă mintea limpede și, dacă e nevoie, să dea din coate. Dar poate crezi că femeia trebuie să fie un fel de păsărică? Nu, nicidecum. Dar dacă are talent sau numai suflet – e salvată.

Așa îmi spusese odată. Și când, într-o seară, ieși singură – lucru pe care nu-l făcea niciodată –, mi-am amintit de cuvintele astea și m-am gândit că la fel de ușor poate fi înșelat cel ce plutește, se lasă înșelat și se poartă ca un idiot, ca și cel care, prin firea sa lucidă și robustă, iubește viața care, la rându-i, îl răsfață.

Maria Nikolaevna ieși seara. Pavel Fedorovici era la club. Nu spuse unde se duce. Se întoarse devreme, pe la ora unsprezece, deci nu putuse să meargă prea departe; poate că se plimbase cu trăsura în Bois de Boulogne, sau poate că stătuse la cafeneaua din colț, ca o tânără croitoreasă. Trecu în camera ei. De obicei, nu dormeam încă la ora asta, dar în acea seară nu mă simțeam bine și mă culcasem. Când am auzit-o, mi-am pus repede capotul și, în papuci, am alergat s-o întreb dacă nu voia să-i aduc ceaiul la pat. Am bătut la ușă, dar, cum nu mi-a răspuns nimeni, am intrat fără să fac zgomot. Maria Nikolaevna era așezată pe un scaun în fața mesei de toaletă și plângea.

M-am repezit la ea cu o putere sălbatică, fără să-mi dau bine seama ce fac și simțind că-mi vine și mie să plâng, i-am luat mâna, am cuprins-o în brațe și i-am udat rochia cu lacrimile mele. Ea și-a ascuns fața cu mâna. Inima îmi era sfâșiată și nu puteam spune nimic, în cele din urmă, îmi îndepărtă fața și mă privi în ochi. Am simțit că-mi va spune… că nu mai era în stare să se ascundă. O, cât de mult, cât de mult doream asta! Dar ea se mulțumi să-mi surâdă.

— Hai să bem un ceai, spuse, și totul va trece. Și îmi șterse ochii umezi de lacrimi și îi șterse și pe ai ei, cu un mare pămătuf

roz.

După o oră mă aflam singură, în camera mea. Iată, a plâns. Asta e de-ajuns. Lucrul la care visam s-a împlinit fără mine. A plâns, suferea, nu era fericită.

Dar a doua zi – zi care a fost deosebit de plină și de agitată –, văzând-o atât de calmă și de senină, începeam să nu mai cred în propriile mele simțuri și, cu cât seara aceea se îndepărta, cu atât mă îndoiam mai mult – oare îi văzusem cu adevărat lacrimile? Poate că nu plânsese și că era doar obosită? Sau poate că plângea din motive cu totul diferite, ce nu aveau nicio legătură nici cu Ber și nici cu Pavel Fedorovici. Poate că-și pierduse brățara preferată, sau poate că primise de la Moscova, de la familia ei, vești triste? După o săptămână, cântă la Sala Gaveau. Îmi făcuse o rochie albastră, decoltată; coaforul încercase să dea viață și strălucire părului meu rar și uscat. Maria Nikolaevna era foarte frumoasă; purta o rochie albă și părul ei negru era împletit într-o coadă răsucită în jurul capului. După ultima modă de pe atunci, rochia nu se încheia cu nasturi, ci se strângea și înnoda pe trup, lucru ce o făcea să râdă. „Îți dai seama – îi spunea ea lui Pavel Fedorovici în timp ce mergeam cu trăsura – ce-ar fi dacă haina ta s-ar răsuci ca rochia asta? Ce-ai zice?”

În loja prăfuită am fost primiți de multă lume, ce ne-a adus flori; impresarul, a cărui barbă era, în ziua aceea, vopsită aproape în albastru și teșită într-o parte, scoase un strigăt când o văzu pe Travina. Apoi mă zări și pe mine.

— Cât sunteți de… tânără! exclamă el cu entuziasm. Da, eram tânără. Dar era tot ce se putea spune despre mine.

Și iată-ne pe scenă. Ea înainte și eu în spatele ei, în fața primului rând al celor ce erau instalați pe estradă și care, bineînțeles, ca și cei din sală, o priveau peste capul meu. O acompaniam întotdeauna fără partitură, îmi veni în minte că, dacă ar fi trebuit să urmăresc o partitură, ar fi trebuit să se afle cineva în spatele meu, o fată în rochie roz de exemplu, care să stea așezată lângă mine pe un scaun și să-mi întoarcă paginile. Ea ar fi fost pe lângă mine ceea ce eram eu pe lângă Maria

Nikolaevna. Dar eu cântam fără partitură, așa că nu eram decât noi două. Eram numai două pe scenă și aveam impresia că nu eram decât noi două în sală. Știam că Pavel Fedorovici se dusese în prima lojă din dreapta, unde avea prieteni. Sala era plină până la refuz. Cu toate astea, simțeam că nu suntem decât noi două. Senzația asta a durat, fără îndoială, doar un minut: din clipa când au încetat aplauzele și până când, dintr-o dată, l-am văzut pe Ber așezat în rândul întâi.

O privea și fața îi era la fel de albă ca și plastronul cămășii. Acum eram trei. Am executat primul acord. Maria Nikolaevna privea pe deasupra sălii. Dar eu ghiceam că ea știe că el este acolo. Putea să nu se uite la el și totuși să-l vadă.

*

Veni iarna. După primul, au mai urmat două concerte. Pentru luna decembrie, Maria Nikolaevna a primit două propuneri – una pentru un turneu de concerte în America și alta pentru Scala din Milano. Acum era atât de mult înconjurată de oameni, încât nu rămâneam singure decât dimineața, înainte de prânz, când ea repeta, uneori înainte de a se îmbrăca; nu rămânea singură cu Pavel Fedorovici decât noaptea târziu, când se întorceau după o seară petrecută la teatru, la restaurant sau la prieteni; să fim singuri, toți trei, ca odinioară, nu s-a mai întâmplat nicicând.

Au apărut dintr-o dată și cu duiumul tot felul de vechi cunoștințe: oameni de afaceri din aceeași specie cu Pavel Fedorovici, prietene actrițe, femei din lumea mare, tineri îmbătrâniți înainte de vreme și chiar și străini.

Aveam totdeauna pe cineva la masa de prânz, și cinci-șase persoane la masa de seară, dacă soții Travin cinau acasă. Unii oaspeți veneau în fiecare zi, alții se mai schimbau. Uneori nici nu știam cine sunt și cum îi cheamă. Apăreau tot felul de moscoviți (Pavel Fedorovici era din Moscova); soseau anul acesta cu nemiluita la Paris și casa soților Travin era unul din locurile lor preferate.

Uneori, seara, jucau cărți pe miză mare în biroul lui Pavel Fedorovici, până pe la ora opt dimineața, așa că eram trezită din somn de vocile puternice și răgușite ale celor ce-și luau rămas-bun în hol, în timp ce fumul de tutun, întinzându-se ca o ceață în tot apartamentul, îmi pătrundea în cameră. Pavel Fedorovici se ducea tiptil în baie, apoi se culca undeva pe vreun divan, dormea până la ora unu, lua masa și pleca la birou ca să vândă și, să cumpere lemnul, petrolul, cărbunele și aurul rusesc – într-un cuvânt, ceea ce nu mai exista, dar ceea ce el ar fi vrut să vadă că există, ca altădată, când lucra într-un centru de aprovizionare din Petersburg și când dispunea de loturi de petrol, chibrituri și sare, ce abia dacă ajungeau spre a fi împărțite între el și câțiva subalterni. Și nici de data asta nu se întreba dacă faptele sale sunt cinstite sau necinstite, „creștinești" sau „necreștinești". Viața se scurgea, repede, tulbure, și el înota în apa-i mâloasă. În fiecare zi puteai vedea în casă alte chipuri: tineri, bătrâni, bogați sau oameni ce-și pierduseră toată averea în vreo afacere; femei, în general frumoase, și bărbați care, sincer sau nu, vedeau în Travina o divinitate. Dar în acest șuvoi de oameni nu l-am văzut pe acela pe care Maria Nikolaevna, după cum părea, ar fi putut atât de ușor să-l introducă în casă – nu l-am văzut pe Andrei Grigorievici Ber. Am dedus de aici că Pavel Fedorovici îl cunoștea pe Ber, și că Ber nu putea să apară în casa soților Travin, așa cum n-o putuse face nici la Petersburg.

Am văzut limpede că, de mai bine de un an, Ber juca un anumit rol în viața Mariei Nikolaevna și că acest rol fusese, altădată, bine înțeles de Pavel Fedorovici, căci altfel, dacă cei doi nu s-ar fi cunoscut sau dacă Pavel Fedorovici n-ar fi bănuit nimic, Ber ar fi putut să frecventeze casa ca și ceilalți bărbați. Treptat, mi-a devenit clar că, încă de la Petersburg, Ber era taina Mariei Nikolaevna și că, acum, ea nu-i dezvăluise lui Travin prezența lui la Paris. Tăcea. Tăcea mult. Părea mulțumită că ceilalți vorbesc, fac zgomot și râd în jurul ei, dându-i posibilitatea să nu spună aproape nimic.

Ber nici nu i-a mai telefonat și nici nu i-a mai făcut vreo vizită.

Viața Mariei Nikolaevna era plină de muzică, de ieșiri în lume, de vizite la croitor și la cosmeticiană; părea că ea nu are nici putința și nici timpul să-l întâlnească și totuși eu eram sigură că-l vede. De ce? N-aveam niciun fel de dovadă, în timpul primului concert, era așezat într-un fotoliu din primul rând și nu a venit în culise; la al doilea și la al treilea concert nu l-am mai văzut, într-o zi, Maria Nikolaevna primi o scrisoare pe care o arse pe dată, cu mâna ei, în căminul în care nu era niciodată foc, iar cenușa (coșul de la cămin era, probabil, înfundat) zbură în tot apartamentul. Ieșea zilnic din casă, nu pentru mult timp, dar fără să țină seama de vreo opreliște. Devenise tăcută și uneori o umbră de neliniște i se citea pe chip. Și iat-o refuzând să plece atât în America cât și la Milano.

Văzând uimirea lui Pavel Fedorovici, îmi venea să-i strig: „Ber e la Paris!"

— Mașa, de ce nu vrei să mergi? La asta ai visat întotdeauna. Gândește-te... N-ai chef s-o faci?

Ea scutură din cap. „Prietenii" ce se găseau de față, adică patru domni ce ne erau complet străini – scoaseră niște exclamații puternice.

M-am dus în biroul lui Pavel Fedorovici și am rămas acolo vreme îndelungată, răsfoind o carte și gândindu-mă la acel refuz ce mă emoționa. America, Milano, adică suprema glorie la care aspirase în Rusia! Și acum renunța la toate astea pentru iubire. Voia să rămână cu și lângă bărbatul pe care îl iubea și care venise pentru ea la Paris. Ca să fie împreună. Nici mama și nici eu nu fusesem niciodată împreună cu cineva. Refuza gloria pentru întâlniri scurte și tainice. Cu cine? Cine era acest Ber? De ce nu i-o răpea pe față lui Pavel Fedorovici? Ce așteptau?

Nu puteam da încă un răspuns la toate aceste întrebări. Nu știam decât un lucru: descoperisem punctul slab al Mariei Nikolaevna, știam din ce parte aveam să o lovesc. Dar de ce să o lovesc? Pentru că ea era unică, iar cele ca mine erau cu miile, pentru că rochiile care-i veneau atât de bine și care erau apoi transformate pentru mine, nu mă prindeau deloc, pentru că ea

nu știa ce înseamnă sărăcia și rușinea, pentru că ea iubea, iar eu nici măcar nu înțelegeam ce e dragostea.

— Soniecika, îmi spuse Pavel Fedorovici în salonul în care eram cu toții, adu-mi pașapoartele din sertarul de la mijloc al biroului.

— De ce vă trebuie? am răspuns eu, ca trezită din somn.

— Nu vor să creadă că am patruzeci și șapte de ani. Îmi dau mai mult. Vreau să le-o dovedesc.

Purtau o conversație frivolă, ea era acolo și Travin, care nu bănuia nimic, era și el acolo.

M-am apropiat de birou și am deschis sertarul, într-adevăr, aici se aflau, într-un plic mare, cele cinci pașapoarte ale lui Travin: cel sovietic, cel fals, cel ucrainean, cel turcesc și pașaportul Nansen de refugiat. Dedesubt era un revolver. Am închis repede sertarul… Nici nu pot spune cât de mult m-a uimit această descoperire. Faptul de a avea un revolver nu i se potrivea deloc lui Pavel Fedorovici.

Am adus pașapoartele în salon: Pavel Fedorovici avea cu adevărat patruzeci și șapte de ani. După înfățișare i-ai fi dat mai mult. Maria Nikolaevna surâdea, fără să spună nimic.

„Ber e la Paris.” Dacă aș fi rostit aceste cuvinte, poate că Pavel Fedorovici m-ar fi omorât cu revolverul, în timpul călătoriei, revolverul nu existase. La plecarea din Constantinopol – eu însămi făcusem valizele –, Pavel Fedorovici nu avea niciun revolver. L-a cumpărat la Paris. Când? Și de ce?

În salon, conversația absurdă continua. Era trecut de ora zece când o prietenă de-a Mariei Nikolaevna, cu soțul ei, au venit să o ia și să o ducă undeva. Pavel Fedorovici și trei dintre musafirii lui au început să joace pocher în tăcere, în timp ce eu am rămas cu cel de-al patrulea invitat, un bărbat bătrân și chel, pe care-l chema Ivan Lazarevici Nersesof. Acesta fuma, iar eu stăteam și așteptam să plece. Nu-i plăcea pocherul, juca „chemin de fer”, îi plăceau călătoriile cu avionul (lucru care, pe acea vreme, era relativ rar), era văduv și locuia într-o casă mare, ce-i aparținea și care nu era departe de locuința noastră.

Fuma și nu spunea nimic, cufundat într-o leneșă și orientală uitare a întregii omeniri; părea că ochii lui adormiți mă fixau fără să mă vadă.

— Foarte greu, spuse el deodată.

— Ce-i greu?

— Foarte greu, repetă el. Să te culci devreme și să te scoli devreme. E un prost obicei să stai noaptea. Să bei. Să mănânci. Să nu te plimbi. Să stai culcat.

— Da, am spus eu.

— Aerul, spuse el din nou. Soarele. Altădată iubeam. Acum am uitat.

— Ar trebui să fumați narghilea, am spus eu. Ați încercat?

Lăsă pleoapele în jos, în semn că da.

— Vino cu mine, spuse el în momentul în care credeam că, în sfârșit, ațipise. Pavel Fedorovici, las-o pe domnișoara să iasă cu mine. Pavel Fedorovici era cu spatele spre noi și nu se întoarse.

— Te rrog... te rrog...! – se gândea. Dar unde? Să ieși? Cu Soniecika? Soniecika, ai într-adevăr chef de asta?

Nu eram încă îmbrăcată când Pavel Fedorovici intră în camera mea, fără să dea nici cea mai mică atenție gestului meu de a-mi ascunde umerii.

— E un bărbat foarte corect. Dar să nu bei prea mult, că o să-ți fie greață. E un om foarte corect. Și foarte plictisitor. Dansează măcar puțin cu el.

Nersesof mă conduse la mașină. Șoferul se trezi din ațipeală. Am urcat amândoi în mașină. Eram îmbrăcată în rochia mea albastră.

— Ești amabilă, foarte amabilă. Atât de urâtă și atât de amabilă, spuse el. Atât de mică și atât de rea. – și râse. Am râs și eu.

Am ajuns într-un restaurant ce era atunci la modă, și curând a început supeul: nesfârșit, distins și indigest. Eu beam. Nersesof bea. De ce avusese nevoie de mine? Fără îndoială că nu-și pusese această întrebare. Poate că era bun la suflet și i se făcuse milă. Sau poate că dorise să-și omoare încă o noapte de insomnie? Nu

știam nici să mă parfumez și nici să mă dau cu pudră pe obraz și chelnerii din restaurant mă priveau cu compasiune.

— Și tu, Taniecika, n-ai fost niciodată îndrăgostită de cineva? mă întrebă Nersesof. Mi-am amintit de existența mea – de Evgheni Ivanovici care plecase și nu se mai întorsese, de un chip tandru și aproape necunoscut dintr-un tren ce mergea de la Petersburg la Moscova, chip pe care nu l-am mai revăzut niciodată, de studentul din anul întâi de la Rostov, despre care Maria Nikolaevna își bătuse atât de tare joc. Asta era tot.

— Nu mă cheamă Taniecika, ci Soniecika, i-am răspuns eu, și am continuat să beau.

— Trebuie să te căsătorim, draga mea, îmi spuse el, și să ai copii…

— Nu-s Olecika, ci Soniecika, i-am răspuns, și am râs de mine însămi.

Foarte târziu, aproape în zori, m-a condus acasă, mi-a sărutat mâna și mi-a mulțumit pentru acea „noapte nebună”. N-am nimerit pe dată soneria și când ușa de la intrare s-a deschis, mi s-a părut că, în întuneric, se află cineva. Căutam comutatorul. Simțeam că cineva era acolo, în picioare, foarte aproape de mine și mi se făcu frică. Lăsasem ușa deschisă. Deodată, cineva ieși și o închise pe din afară. Am aprins lumina.

Oaspeții plecaseră. Maria Nikolaevna nu se întorsese încă. Pavel Fedorovici se afla singur în salon. Casa era plină de fum de țigară și covorul era mototolit.

— De ce nu dormiți? l-am întrebat eu.

— Nu-mi vine, mi-a răspuns el. Ei, cum te-ai distrat?

Am izbucnit într-un hohot de plâns.

— Te… rrog, te… rrog, strigă el, pe tonul pe care-l avusese înainte, atunci când stătuse pe gânduri în timpul partidei de cărți. Du-te repede la culcare. Ai nevoie de somn.

Și mă împinse spre ușă, ca și cum i-ar fi fost frică să nu spun ceva nepotrivit.

*

Poate că dacă în aceste săptămâni Maria Nikolaevna și-ar fi schimbat fața și sufletul, dacă ar fi suferit, și într-un fel în care toată lumea, printre care și eu, ar fi văzut, dacă s-ar fi îmbolnăvit sau și-ar fi pierdut vocea – nu știu –, poate că mi-ar fi fost de ajuns. Dar n-am văzut la ea nicio schimbare în afară de un fel de blândețe pe care nu o mai avusese și, în unele momente, de o privire neliniștită. Era din nou foarte drăguță și prevenitoare cu Pavel Fedorovici și repeta – din nou – mult și cu sârguință; din când în când frumusețea ei era uluitoare și ea își continua existența sigură de sine și în deplină libertate. Simțeam că, în comparație cu ea, eram tot mai ștearsă, în timp ce măiestria ei de cântăreață sporea întruna și că, fizic și spiritual, ea se apropia de un fel de apogeu al vieții sale, apogeu la care, cu inteligența, frumusețea și talentul ei, putea să se mențină mulți ani în șir.

În felul ei echilibrat de a fi era ceva care mă uimea până la a-mi produce teamă și repulsie. Nu mă îndoiam că-l înșeală pe Pavel Fedorovici, dar o făcea într-un mod neobișnuit, iar el, în mod inconștient, desigur, o ajuta: nu-i punea niciodată întrebări, scutind-o astfel să mintă și neumilind-o; ea nu trebuia decât să tacă. Eram sigură și de faptul că relația dintre Ber și ea nu era o „aventură" – aplicat ei, acest cuvânt părea la fel de absurd ca o cârjă pe care ți-ai sprijini dintr-o dată trupul normal și „bine făcut" –, ci o iubire de lungă durată, chinuitoare și poate fără ieșire. Dar în ciuda tuturor acestor sentimente insolubile ea continua să strălucească, însuflețită de un fel de netulburată fericire. Și tocmai pentru această fericire netulburată visam s-o pedepsesc.

N-ar fi fost de-ajuns să-l fac pe Pavel Fedorovici să înțeleagă că Ber era la Paris. Trebuia să pot dovedi că ea îl întâlnea… încă nu mă gândeam la felul cum aș fi putut folosi acele dovezi și cum l-aș fi putut informa pe Travin. Așteptam și stăteam la pândă.

Nu mă gândeam la o reușită întâmplătoare. Ar fi fost prea simplu: să ies pe stradă și să-i întâlnesc. De mai multe ori am crezut că Maria Nikolaevna îmi va vorbi ea însăși despre Ber. Cred

că aceasta ar fi fost de-ajuns ca să renunț pentru totdeauna la orice gând de răzbunare împotriva ei sau la orice idee de a-i plăti vreo poliță, poliță pe care numai Dumnezeu putea să i-o plătească, în ultimul timp, ea era din ce în ce mai rar la fel de iubitoare cu mine ca altădată, în primele luni ale vieții noastre comune. Totuși, uneori, se mai întâmpla și asta. Eram așezată la pian; ea stătea în picioare, în spatele meu, și îmi punea mâna pe gât, acolo unde, între două tendoane, se află o adâncitură. Îmi atingea părul.

— Soniecika, te mai gândești uneori la mama ta? La Petersburg? La Mitenka?

— Da, Maria Nikolaevna.

— Poate că, într-o bună zi, vom avea vești de la ei. Ce bine-ar fi!

I-am spus:

— Sunt destui oameni ce vin de la Petersburg. Poate sosi și-o scrisoare.

Mi-a răspuns cu însuflețire:

— Ce scrisoare! Nici nu te gândi la așa ceva! Oamenii fug pe ghețuri, prin Finlanda…

Așa am aflat că Ber fugise spre ea prin Finlanda.

După cum am mai spus, Pavel Fedorovici pleca la birou la ora două. După ora trei, Maria Nikolaevna pleca și ea. Dacă avea vreun musafir, îi spunea: mă întorc repede. Și musafirul sau musafirii – pe care, de altfel, nimeni nu-i considera străini de casă – rămâneau, zdrăngăneau la pian, răsfoiau ziarele, jucau dame. Dora și cu mine le aduceam ceaiul.

Mă gândisem, dinainte, la toate. Nu speram să aflu totul de la bun început. Prima oară când am ieșit după Maria Nikolaevna și am urmărit-o rămânând vreo treizeci de pași îndărătul ei, mi-a fost atât de frică să nu mă vadă încât n-am putut merge mai departe de colțul străzii. După două zile, am ieșit din nou. Strada noastră se întretăia cu o alta, iar aceasta dădea într-o piață, mare și liniștită, cu un monument în mijloc. Pe o parte era o patiserie, iar pe cealaltă, trei cafenele așezate una lângă alta; două dintre

ele, dispuse în unghi, erau mari și luminoase; cea din mijloc era mai întunecată și mai sordidă, așa că – dacă aveai chef să intri într-o cafenea – intrai, cu siguranță, într-una din primele două și nu în cea din mijloc unde, fără îndoială, o ceașcă de cafea proastă costa doar cu douăzeci și cinci de centime mai puțin decât în localurile învecinate.

Maria Nikolaevna ajunse în piață. Gândindu-mă că se va urca într-un taxi, am înconjurat piața ca să iau ultimul taxi din șir și să o urmăresc, dar Maria Nikolaevna trecu de stația de taxiuri și intră pe ușa strâmtă a micii cafenele din mijloc. Iar eu m-am întors acasă.

Când am dat buzna în apartament, mai aveam încă o umbră de îndoială. Mi-am amintit numărul de telefon al lui Ber. L-am sunat. Nu, nu era acasă, ieșise de vreo oră. La ce oră se va întoarce?

În acea clipă, am auzit că cineva băga cheia în broasca ușii de la intrare. Am închis telefonul, care a păcănit ușor. M-am dus lângă ușă; eram ascunsă de o draperie dublă. L-am văzut pe Pavel Fedorovici. A intrat, parcă învinovățindu-se că se află acasă la o oră atât de neobișnuită.

Privi mai întâi spre cuier. Nu aveam musafiri. Scoase un suspin de ușurare. Mi-o luă înainte, se duse în salon și, de aici, în camera Mariei Nikolaevna. Îl urmăream, pășind ușor, și nu-mi era prea frică: dacă s-ar fi întors și m-ar fi văzut, aș fi dat-o pe glumă. A rămas acolo vreme îndelungată, așa cum era, în pardesiu și cu pălăria pe cap; apoi a trecut prin culoar în sufragerie și s-a uitat de două ori la pendulă. „Soniecika!" strigă el.

I-am răspuns din camera mea.

— Nu, nu-i nimic… Uitasem… A trebuit să mă întorc…

Se auzi zgomotul ușii. Plecase. Cu o teamă inconștientă, m-am repezit în birou, spre sertar. Nu, revolverul era la locul lui. Cum de mi-a putut trece prin cap un gând atât de prostesc! Cine, în afară de mine, putea să-l facă să ia revolverul și să tragă? Dar momentul meu nu venise încă.

Dacă măcar mi-aș fi putut plăti polițele în alt fel – să o atac

direct, poate să i-l iau pe Ber, să fac ca vocea ei să pălească pe lângă interpretarea mea la pian, ca alături de mine ea să nu mai existe, fie și numai pentru o singură persoană. Dar eu nu aveam asemenea puteri. Trebuia să mă răzbun în chip brutal.

Îmi amintesc de ziua care a urmat. Dimineața, a făcut vocalize, iar la masa de prânz aveam doi invitați francezi. Pavel Fedorovici le făcea conversație și îi servea cu vinuri fine. Fiecare vorbea despre pivnița lui. Apoi bărbații au plecat. Croitoreasa a venit pentru probă. Apoi…

Am plecat prima. Am ajuns în piață; am străbătut-o și am intrat în cafeneaua întunecoasă și mică. La stânga și la dreapta erau două rânduri de mese, iar între ele o trecere îngustă la capătul căreia se afla un fel de paravan. M-am dus în spatele paravanului. Aici era și mai întuneric. M-am așezat la prima masă, am comandat o bere și am deschis ziarul. Calculul meu s-a dovedit bun: după zece minute, Andrei Grigorievici Ber, purtând pe cap aceeași pălărie și în mână același baston, a intrat în cafenea și s-a așezat la o masă în prima sală, foarte aproape de paravan, îl vedeam prin arabescurile transparente ale geamului mat, la o distanță mai mică de un metru. Nu se auzea nimic, căci, în spatele geamurilor, ploua; era acea oră ciudată când, la Paris, la începutul lunii februarie, nu-i nici lumină, dar nici seară, și când s-ar părea că timpul trece mai încet și că orașul e mai trist.

…Maria Nikolaevna se așeză lângă el; li se servi ceva. Ea era aici. Nu-mi venea încă să cred. El îi scoase mănușile, îi luă mâinile și i le sărută îndelung.

— Nu plânge, spuse ea deodată.

Urmă o lungă tăcere.

— Mi-s mâinile ude de lacrimile tale, spuse ea din nou.

Într-un colț întunecat, o pendulă mare făcea tic-tac deasupra mea; trecu un camion. Patronul gras moțăia în spatele tejghelei căptușite cu zinc – și asta era tot.

— Nu pot, spuse ea. I-am dat lui Pavel Fedorovici cuvântul de onoare. Nu pot.

El spuse:

— Dar și tu plângi, cafeaua ți s-a răcit și sunt sigur că e sărată.

Ea amestecă în pahar cu lingurița. Nemișcarea siluetelor lor înalte și întunecate părea ireală.

— Spune-mi ceva, spuse el. Surâde-mi. Dar, fără îndoială, vocea și buzele nu o ascultau.

— Nu-l pot părăsi, am auzit-o zicând. Ar fi ca și cum l-aș ucide. Și nici nu pot să-l înșel.

— Atunci îl voi ucide eu, spuse el în șoaptă. Din nou, ea tăcu vreme îndelungată.

— Vreau să vin aici ca să te privesc. Vino și tu ca să mă privești.

El o privi îndelung.

— Ascultă, spuse el deodată, surâzând. Crezi, cu adevărat, că situația asta poate să dureze și că noi nu vom fi împreună niciodată?

Ea își sprijini obrazul de mâna lui, așa cum fac țăranii. Se auzea tic-tacul pendulei, timpul trecea, cineva intră, bău un pahar la tejghea, monedele zornăiră. Apoi plecă.

Și când brusc lumina electrică se aprinse deasupra tejghelei, deasupra lor și deasupra mea, Maria Nikolaevna se ridică și plecă. După un minut, Ber îl chemă pe patron, plăti și ieși și el. Se mai aprinseră încă două lămpi. Afară era întuneric beznă. Am plecat ca aiurită. Nu era nimeni pe lume alături de care să pot plânge. Nu era nimeni pe lume... Străzi, cotloane ascunse, felinare... Nu recunoșteam nimic. Am ajuns acasă și am sunat. Dora mi-a deschis ușa. Maria Nikolaevna era în camera ei, iar în salon se afla Nersesof.

Am rămas mult timp în cadrul ușii ca să-l privesc; mă privea și el. Poate că avea dreptul să spună că eram prieteni. Era singurul, dintre cunoștințele soților Travin, care-mi știa prenumele; odată, într-o seară, îi fusese milă de mine.

M-am așezat în fața lui. Mă gândeam: și, dacă el ar fi soțul meu, sau numai un prieten intim? Sau, dacă nu el, un altul, ca să nu fiu singură, mereu singură, să fim doi, să fiu cu cineva și, din

când în când, asta să semene cu... I-aș fi văcsuit ghetele dimineața, i-aș fi călcat batistele, i-aș fi șters briciul după bărbierit. L-aș fi așteptat să vină la cină, uneori m-aș fi cuibărit la pieptul lui, pentru ca trupul meu să-i simtă căldura.

În fața mea stătea un bărbat bătrân și chel.

— De unde vii?

— M-am plimbat, Ivan Lazarevici, i-am răspuns eu mecanic.

— Sunt în trecere. O să vină familia Disman, iar Pavel Fedorovici o să se întoarcă și el. Vom lua masa împreună.

Dora punea masa în sufragerie. Maria Nikolaevna îi dădea instrucțiuni. M-am ridicat, m-am dus în biroul lui Pavel Fedorovici târându-mi cu greu picioarele și, fără să aprind lumina, am deschis sertarul biroului și am luat revolverul. Am ieșit tiptil pe culoar, am trecut în camera mea și l-am ascuns sub pernă.

Mă hotărâsem ca, în noaptea aceea, să-l omor pe Pavel Fedorovici.

*

Seara aveam invitați, vreo zece persoane, dar de data asta n-au jucat cărți. Maria Nikolaevna cânta.

Nu refuza niciodată când era rugată să cânte, dar în seara aceea mi s-a părut că a consimțit împotriva dorinței ei. Invitații se aflau într-un colț al salonului, unde erau o lampă și niște fotolii adânci și albe. Lialia Disman aruncase pe covor două perne și se lungise pe ele; unii invitați se aflau în semiîntuneric; Pavel Fedorovici stătea pe primul loc, într-o parte; îi vedeam fața. Observam cum, din când în când, în timpul pauzelor, se ridica de pe locul lui, oferea cuiva o scrumieră sau o portocală, lua din coș un cuțit de fructe și îl dădea altcuiva, vărsa în pahare băutura servită într-o uriașă supieră de sticlă în care, ca într-un acvariu, pluteau bucăți de ananas și de piersici.

Mă aflam la pian. Ea era lângă mine. Era îmbrăcată într-o rochie de culoare închisă și era mai palidă decât de obicei. Vocea ei suna minunat, ca întotdeauna și poate ca niciodată – dar, dacă

exista cineva care în seara aceea nu o putea asculta, aceea eram eu.

Să o scap de Pavel Fedorovici? De la primele acorduri ce au izbucnit deasupra mea, am înțeles că era un vis fără rost, venit din întâmplare într-un moment de slăbiciune, după ce surprinsesem conversația ei cu Ber. Nu, eu eram cea care aveam nevoie să mă eliberez de ea; venise timpul să o trădez, pentru ca Travin să facă dreptate, și astfel să mă elibereze pentru toată viața.

„Mâine", mi-am spus în gând. Și n-are importanță pe care din cei doi îl va omorî. Dar se va răzbuna, și cauza acestei fapte voi fi eu, ființa pe care nimeni nu o ascultă și pe care nimeni nu o observă, ființa lipsită de nume și de talent. Iată-l aici, așezat în fața mea, pe omul puternic și chibzuit, pe „negustorul" ce nu va îngădui să fie tras pe sfoară și înșelat, pe omul cu o teribilă energie vitală, pe omul pentru care toate lucrurile considerate de noi ca „îngăduite" sau „neîngăduite" sunt niște fleacuri, pe omul care toată viața, fără să stea pe gânduri, i-a călcat în picioare pe ceilalți ca să-și croiască drum și care, acum, nu va ceda nimic din ceea ce este al lui. Mâine el va afla totul.

Dar cum? Cum să i-o spun? – trebuia să mă gândesc la asta.

În ultimele două săptămâni începuse, nu știu de ce, să mă evite. Plecase în călătorie de două ori și eu nu aflasem decât în ziua plecării, de la Dora. Să-i scriu o scrisoare? Dar, dacă o semnam, era ca și cum i-aș fi vorbit, iar dacă i-aș fi trimis-o fără semnătură, nu i-ar fi dat crezare. Trecuse vremea când oamenii credeau în scrisorile anonime. Pe vremuri, aveau puterea să te distrugă, mai apoi îți pricinuiau doar o stare sufletească proastă. Acum oamenii râd de ele. Să-i telefonez la birou? Îmi va recunoaște vocea și asta ar însemna tot o conversație, însă simplificată și mai brutală... Dar cât mai repede cu putință trebuia să pun la loc revolverul pe care îl luasem și să aștept până a doua zi dimineața.

Așa gândeam sau – mai degrabă – astea erau frânturile de gând ce-mi treceau, din când în când, prin minte, în timp ce vocea

Mariei Nikolaevna îmi sfâșia inima și privirea mi se îndrepta spre locul unde se afla Pavel Fedorovici, care rămânea imobil, răsturnat în fotoliul lui, cu aerul oarecum grav pe care-l căpătase de curând.

— Ajunge, sunt obosită, spuse Maria Nikolaevna.

Dar nimeni încă nu avea chef să plece. Un pianist tânăr, cu obrajii roșii, interpretă vioi două studii de Chopin. Lialia Disman cântă, cu vocea ei de contraltă puțin cam aspră, câteva romanțe pe care Maria Nikolaevna le califica drept „suspecte".

M-am dus la mine în cameră, am luat revolverul și l-am pus, cu precauție, în sertarul biroului, după care am ajutat-o pe Dora să facă ordine în sufragerie. Era douăsprezece noaptea. Invitații plecară după miezul nopții.

A doua zi, m-a trezit din somn o conversație purtată cu voce tare: Pavel Fedorovici îi spunea Dorei să-i aducă repede cafeaua. Pleca la Londra, într-o călătorie de afaceri. Valiza lui era deja în hol. Pleca pentru multă vreme? Pentru vreo zece zile. Maria Nikolaevna, care de abia avusese timp să-și prindă părul, se afla acolo. Și-au spus la revedere și el mi-a strâns mâna.

— Uită-te la tine, Soniecika, îmi spuse Maria Nikolaevna, ai ajuns de-a dreptul străvezie. Trebuie să ne schimbăm modul de existență; dacă nu facem asta, s-a zis cu viața noastră. Ieri am cântat într-o încăpere plină de fum – după așa ceva nu mai sunt bună de nimic. Nu am voie nici să beau vin și nici să mănânc cu poftă tot felul de lucruri vătămătoare…

Era așezată în fața mea și muia un pesmet în ceașca cu cafea.

— Și nu trebuie să-ți îngădui niciun fel de capricii; și mai există încă multe lucruri pe care nu trebuie să ți le îngădui, de exemplu, să fii trist. Și eu, uneori, sunt tristă. Te miră? Soniecika, astăzi am avut un vis urât, am visat că toată fața mi se acoperea cu păr; la început fruntea, apoi ochii, nasul și obrajii – și totul atât de repede… M-au trezit propriile mele țipete.

Vorbi mult, iar eu aproape că nu-i răspundeam. Plecarea lui Pavel Fedorovici mă descumpănise. Apoi veni Lialia Disman; în ajun își uitase mănușile. Rămase la masă și ne spuse două

povești hazlii; pe una n-am înțeles-o; Maria Nikolaevna se înroși la față și zise:

— Te rog, fii atentă: Soniecika nu-i încă decât o copilă.

La ora două și jumătate, Maria Nikolaevna mă trimise la bibliotecă și, de aici, să mă duc să iau bilete pentru un balet. Ploua cu găleata, așa că, atunci când am ajuns la colțul străzii, umbrela mi-era udă leoarcă și m-am hotărât să iau un taxi. Într-o oră, am terminat toate treburile. Când am ieșit de la teatru, soarele slab încerca să străpungă aerul umed de februarie și de sus cobora un curcubeu palid. M-am dus la stația de autobuz. Toate gesturile mele din acea zi erau cele ale unui automat, nu simțeam nimic și nu mă gândeam la nimic altceva decât la Pavel Fedorovici, care plecase pentru zece zile. Nu știam încă ce avea să urmeze.

Am coborât din autobuz lângă patiseria din piața noastră. Curcubeul se desfășura undeva, foarte sus, acolo unde se zărea azurul aproape primă văratic. Am dat ocol monumentului, în fața cafenelei în care, la acea oră, se aflau Maria Nikolaevna și Ber, strălucea o baltă uriașă, albastră precum cerul.

Erau aici. Doar cu câteva zile înainte, străzile acestea, trotuarul acesta, ferestrele acestea nici nu existau pentru mine și acum vederea lor mă umplea de-o amețitoare slăbiciune, de-o inexplicabilă durere. Ar fi fost mai bine să nu le văd: am așteptat doi ani, voi mai aștepta încă zece zile. Și totuși, nu-mi luam privirile de la ele și rămâneam nemișcată, strângând la piept cărțile și umbrela; balta cea albastră precum cerul avea forma unei frunze de stejar… Din copacii desfrunziți se scuturau în ea picături limpezi și rotunde… Sub copaci, se afla o bancă udă, parcă dată cu lac. Și pe această bancă stătea Pavel Fedorovici.

M-a uimit faptul că e acolo, căci chiar în acea dimineață trebuia să plece la Londra, dar m-a mirat încă și mai mult că nu avea aerul său mulțumit dintotdeauna, ci părea copleșit de o nesfârșită și ciudată oboseală, ce nu-i stătea în fire. Și am înțeles de ce nu-l recunoscusem imediat.

M-am dus în spatele monumentului și am rămas un timp

acolo. Când m-am întors, Travin nu mai era pe bancă. Nu mai era nici pe trotuar, plecase uimitor de repede și, dacă aș fi fost într-o altă stare, poate că m-aș fi îndoit că l-am întâlnit. Dar toate lucrurile pe care le văzusem în jurul meu – căruciorul împins de o negresă învăluită într-un șal verde, chioșcul cu ziare multicolore, curcubeul – îmi apăruseră în chip atât de limpede, încât nu mă îndoiam că Pavel Fedorovici stătuse pe bancă sub copac, privind drept înainte spre ușa cu geam pe care se afla inscripția „Băuturi de calitate". Deci, se întorsese și, poate, în clipa asta, ajunsese acasă. Dar unde îi era valiza? Dacă n-a luat masa înainte, oare Dora i-a dat să mănânce? În sfârșit, iată că a sosit momentul să-i spun totul, să rămân singură cu el, față în față. Să-l fac să se întoarcă aici în clipa când cei doi aveau să se despartă.

Am fugit spre casă, simțind că trebuia să mă grăbesc, că viața care se afla aici, undeva alături de mine, avea să mi-o ia înainte; că norii aveau să acopere cerul, că avea să coboare seara; că felinarele aveau să se aprindă, ca pentru a le aminti că venise vremea să se despartă. Am lăsat poarta de la intrare să se închidă, greoi, în urma mea, și ascensorul a urcat încet și fără zgomot. Aveam o cheie. Am deschis ușa și am văzut pardesiul și pălăria lui Pavel Fedorovici atârnate în cuier.

Îmi amintesc că am pus mâna pe mâneca pardesiului; era udă leoarcă. Am intrat în salon. Pianul rămăsese deschis, liliacul alb, atât de proaspăt în ajun, acum atârna veșted. M-am apropiat de ușa biroului. Nu se auzea niciun zgomot.

— Pavel Fedorovici, am spus eu încet.

N-am primit niciun răspuns.

— Pavel Fedorovici, pot să intru? Și am bătut în ușă de două ori.

Aveam sentimentul foarte limpede că n-o să-mi acord nici măcar timpul de a mă așeza în fotoliul de piele de lângă masă, că o să-i spun totul din pragul ușii și că, dacă mă va scuipa în față, o să mă stăpânesc și o să tac.

Dar din spatele ușii nu venea niciun răspuns.

Atunci am întredeschis ușa. Pavel Fedorovici era așezat la

masă. Se lăsa întunericul. Stătea pe scaun, aplecat peste sertarul din mijloc, pe care îl deschisese, și privea cu atenție spre ceva ce se afla înăuntru. Brațul stâng îi atârna între fotoliu și masă, brațul drept era întins pe masă, în fața lui.

— Pavel Fedorovici, am strigat eu. Dar el a rămas neclintit. Atunci am văzut că era mort și că mâna-i dreaptă, căzută pe masă, strângea revolverul.

Am strigat. Dora, care se afla în bucătăria despărțită de birou prin trei uși și care nu auzise împușcătura, veni în goană. Se pierdu de tot cu firea; nu știu ce-o sperie mai mult, cadavrul lui Pavel Fedorovici sau strigătul meu prelungit, pe care nu-l mai putea opri și care nu se mai sfârșea. Când mă gândesc la el, mi se pare că a ținut trei zile în șir. Dorei i-a trecut prin minte să-mi arunce apă rece pe față, și asta m-a liniștit. După zece minute, m-a întins pe divanul din salon, și am rămas așa – nu-mi amintesc câtă vreme, dar probabil că până la întoarcerea Mariei Nikolaevna, deși acum am impresia că am stat acolo foarte, foarte mult timp și chiar parcă în afara timpului.

Această jumătate de oră mi se pare cea mai insuportabilă din viața mea, și nu numai dintr-a mea. Cred că, în ciuda tuturor sentimentelor de groază și de spaimă pe care ți le poate da existența, nouă din zece ființe omenești n-au simțit niciodată ce am simțit eu atunci. Inima îmi fremăta și se bloca undeva, între „s-a întâmplat” și „ar fi putut să nu se întâmple”, între „s-a întâmplat” și „nu putea să nu se întâmple”. Nu pot nici să-mi amintesc și nici să-mi explic ce simțeam (sau gândeam – era același lucru) atunci… în legătură cu mine, cu destinul, cu oamenii, cu fericirea, și – din nou – în legătură cu destinul, și chiar cu acel glonț pe care, cu puțin timp înainte, îl aveam în mână, căutând unde să-l trimit, și care, de la sine, își găsise locul ce-i fusese hărăzit.

— Soniecika, fii prietena mea, spuse deasupra mea o voce pe care aș recunoaște-o și peste o mie de ani și chiar dacă aș fi într-o stare de totală inconștiență, ajută-mă!

Și, luându-mă de amândouă mâinile, Maria Nikolaevna mă

obligă să mă ridic. În ușă, se aflau niște necunoscuți.

*

Totul se schimbă, viața din ultimii doi ani, neliniștea, urmăririle, totul luase sfârșit, și tot ceea ce se întâmplase se întâmplase fără mine, în afara mea, ca și cum nici n-aș fi existat. Mă întorceam spre ceea ce fusese la început cu senzația unei oboseli copleșitoare și având conștiința totalei mele inutilități. Oamenii și pasiunile lor trecuseră prin fața mea; îi văzusem din colțul meu, aspirasem să-i întâlnesc ca să-l împiedic pe unul să facă ceva, sau ca să-l ajut pe un altul, fiindcă voiam ca – prin acest act al meu – să mă afirm, dar am fost evitată și n-am fost prinsă în jocul ce se terminase cu sinuciderea lui Pavel Fedorovici. El știuse totul înaintea mea, înțelesese ce trebuia să facă fără să aibă nevoie de mine; nu le plătise vreo poliță lui Ber și Mariei Nikolaevna, ci îi lăsase acesteia calea liberă, pentru ca să poată continua să trăiască așa cum voia și să fie fericită cu cine voia. Pentru ca să fie liberă.

Am prins gustul să vorbesc cu mine însămi. Poate că am ajuns să scriu aceste memorii pornind de la monologurile mele de atunci. Nimeni nu mă auzea, în timpul acelor nopți de februarie, cu lună, stăteam la fereastră, fără să aprind lumina și fără să trag perdelele. Strada părea argintie. Mi se părea că văd Petersburgul, pe mama, pianul nostru vechi și lung, și – de o parte și de alta – cele două paturi ale noastre (în timpul lunilor de iarnă dormeam în aceeași încăpere) – cele două paturi înguste ale noastre cu cuverturile lor din pichet alb și icoanele pe care, atâția ani de zile, nu găsisem vreme să le cercetez cu atenție. Luna albea asfaltul, începuse înghețul. Mi se părea că-mi revăd copilăria petrecută la N., că aud cum scârțâie poarta de la curte, că văd câinele proprietarului de care îmi era teamă și pe bucătăreasa care, împreună cu mine, aștepta ca mama să se întoarcă de la lecțiile ei și să luăm masa, că simt sărăcia, tristețea, singurătatea existenței noastre. Strada pariziană era tăcută și pustie; îndărătul ferestrei

era frig și strălucea luna. Mi se părea că văd cum viața freamătă alături de mine, cum frământă și macină ființele omenești, dar fără să mă prindă în hora ei, orice aș fi făcut ca să fiu luată în seamă.

Îndărătul peretelui despărțitor nu mai era Pavel Fedorovici. Maria Nikolaevna era singură, însă oamenii care, în ultimele luni, nu-i lăsaseră niciodată să fie doar unul cu celălalt, continuau să o înconjoare, zi și noapte. Nu-i mai propuneau, ca altădată, să iasă cu ei în oraș, nu cereau, la masă, vinuri fine și nu vorbeau despre cursele de cai, despre turneul vreunei trupe din Viena sau despre Bursă. Doar că erau acolo – Nersesof și Disman fumau în salon, Lialia Disman, așezată turcește pe pat, lucra la o broderie, cineva întorcea pendula din sufragerie; în biroul lui Pavel Fedorovici, consilierul său, fost avocat și fost membru al Dumei, făcea tot felul de socoteli. Și Maria Nikolaevna nu se mira de asta. În ziua înmormântării, se întorsese de la cimitir împreună cu ei; a doua zi se adunaseră din nou cu toții încă de dimineață. Am întrebat-o: nu te obosește prezența continuă a unor oameni străini? Mi-a spus că nu și că, probabil, avea să plece curând.

Avocatul, Nersesof, Disman vorbeau între ei despre afacerile lui Pavel Fedorovici, care mergeau rău în ultimul timp. Maria Nikolaevna știa asta. Da, într-adevăr, afacerile lui Pavel Fedorovici nu mai mergeau, în ultimul timp, la fel de bine ca înainte; putea așadar să-l plângă cu sufletul împăcat, spunându-și că nu ea, ci banii îi pricinuiseră moartea. Și totuși, ea știa foarte bine care era cauza morții lui.

Maria Nikolaevna începu să-mi vorbească la o săptămână după înmormântare. În acel moment, unii își încetaseră vizitele și, dacă aveam musafiri, aceștia erau invitați numai la masa de prânz și de seară. Noaptea, Maria Nikolaevna venea în camera mea și se așeza pe pat.

— Dormi, Soniecika?

— Nu, Maria Nikolaevna.

— Pot să rămân puțin? îmi place să stau de vorbă cu tine. Fă-mi puțin loc.

Rămâneam culcată, cu inima bătând să-mi spargă pieptul, și o priveam. Lumina din camera învecinată îi cădea pe mâini. Era înfofolită într-o rochie de casă, albă și călduroasă; coada-i groasă îi atârna pe spate, iar papucii dădeau să-i cadă din picioarele mari și bronzate.

— Ce trebuie să fac, Soniecika? spunea ea încet, împreunându-și mâinile și privindu-mă. Iată că moartea m-a atins, și totuși nu am ajuns să-mi pierd un anume sentiment de constantă fericire. Numai Dumnezeu știe de unde îmi vine acest sentiment și cum va sfârși el. Și, totuși, se poate spune că mi s-au întâmplat multe în existența mea – dar însăși existența mă face fericită! Nu știu ce anume mă face fericită – că respir, că sunt cântăreață, că trăiesc în lumea aceasta. Mă condamni pentru asta?

— Nu, Maria Nikolaevna.

— … Alții vor zice că eu l-am ucis. Dar ce pot face dacă nu mă simt vinovată? Și crezi că el m-a condamnat vreodată? în ultimul moment, sau în acela de dinainte de ultimul moment, sau în vreun moment oarecare? Nu, știu că nu, și Dumnezeu o știe și El… De unde îmi vine sentimentul că am dreptate? Poate că toată lumea îl are, dar ceilalți îl ascund, din ipocrizie.

Voiam să-i răspund. M-am gândit mult și apoi i-am spus:

— Există asemenea oameni. Aceștia au un fel de măreție. Lângă ei, îți este oarecum teamă (nu-i nimic, Maria Nikolaevna, nu o lua în serios). Arareori îi poți schimba, nu poți să-i transformi în niște infirmi (presupunând că noi ceilalți suntem infirmi)… Nu știu cum să vă spun: o ființă fericită trăiește parcă deasupra tuturor celorlalți oameni (și îi strivește puțin, bineînțeles). Și n-are nicio vină, pentru că ea are acest sentiment așa cum ai sănătate sau frumusețe.

Se gândi și îmi răspunse surâzând:

— Totuși, Soniecika, iartă-mă. Am tăcut amândouă. Cât de inaccesibilă îmi devenea din nou prin acest surâs!

Și iată că sosi ziua despărțirii noastre: era vară, ferestrele erau larg deschise, apartamentul fusese închiriat, mobilele erau duse

într-o magazie; Maria Nikolaevna pleca cu Ber în America, unde semnase un contract pe doi ani.

Nimic nu mai amintea de viața noastră de pe vremea când trăia Pavel Fedorovici. Treptat, Maria Nikolaevna rupsese legăturile cu toate vechile ei cunoștințe, lăsase afacerile lui Pavel Fedorovici în voia lor, renunțase la recepții, la ieșiri, la calcule bănești. Nu se mai sprijinea decât pe ea însăși, și această independență o făcea mai puternică și încă și mai tânără; avea acel farmec pe care îl observi la femeile independente pe care „societatea" nu le mai vrea și care plătesc acestei „societăți" prin totala lor indiferență, în ultimul timp, lucrase mult cu mine și cu Ber. Acum îl cunoșteam bine pe acest om. Încetase să mai fie, pentru mine, o enigmă.

Trăia cu toată ființa lui în viitor și asta nu pentru că ar fi avut în fața sa vreo „carieră" sau pentru că ar fi fost înzestrat cu vreun talent. Avea doar treizeci de ani. Era un bărbat tăcut, pasionat și foarte nervos, ce-l înțelegea din puține cuvinte chiar și pe un interlocutor necunoscut și care ghicea ușor gândurile unei ființe apropiate. Această intuiție, oarecum supranaturală, înlocuia toate celelalte calități: „muzicalitatea" în muzică, simțul practic în existență. Nu „promitea" nimic, dar – privindu-l și gândindu-te la el – aveai impresia (și nu numai eu simțeam așa) că are, poate, în fața lui, un destin oarecum neobișnuit.

Acum, el devenea, treptat, acompaniatorul și impresarul Mariei Nikolaevna. Și, peste puțin timp, avea să devină soțul ei. Așa cum se întâmplă foarte rar, această iubire lăsa să se vadă o autenticitate adâncă și plină de fidelitate, în care nu era loc nici pentru gelozia celor doi și nici pentru îndoielile noastre. Maria Nikolaevna îl iubea… Și totuși, uneori, mi se părea că ea ar fi fost fericită chiar și fără iubire – într-adevăr, nu avea nevoie de nimeni. Dar ea îl iubea.

Ei vor pleca, iar eu aveam să mă mut la hotel. Căutam de lucru. Maria Nikolaevna îmi făgăduise că nu mă va uita; îmi lăsă bani și mă recomandă câtorva oameni. Și, strângându-mă în brațe, îmi spuse că, dacă voiam să mă întorc la Petersburg, ar

putea aranja și asta.

Nu, nu voiam să mă întorc la mama.

Plecă; în ultima clipă, privind-o, am avut impresia că nu pleca în America afacerilor, într-o Americă cotidiană, ca să găsească acolo de lucru, succesul și cele necesare traiului, ci într-o țară oarecum ireală și evident fericită, interzisă celorlalți, unde este așteptată și iubită de multă vreme, așa cum ea îi iubește pe toți.

Ber care, altădată, crezuse că-s o servitoare și îmi dăduse doi franci ca bacșiș, nu prea mă lua în seamă și, în clipa despărțirii, a fost rece. Și eu nutream față de el un sentiment de oarecare ostilitate. Nu era loc pentru amândoi lângă Maria Nikolaevna, iar eu îi lăsam calea liberă, pentru că nu aveam încotro. Maria Nikolaevna mă privi lung și fix. Poate că, atunci când și-a luat rămas-bun, s-a gândit pentru prima oară la mine, la viața mea și la iubirea ce i-o purtam.

Am rămas pe peron, zdrobită și ca sfârșită de trecutul ce-mi scăpase printre degete, lipsită de prezent, și cu un viitor obscur și vid. M-am întors în apartamentul golit de mobile, mi-am luat cufărul (ce venea și el din Rusia), un pachet de cărți și de partituri, și i-am cerut portarului să-mi caute o trăsură. Pe vremea aceea, la Paris, trăsurile erau ieftine; devenisem dintr-o dată temătoare și econoamă și îmi orânduisem cu mare grijă hainele în cufăr. Mi-au așezat cufărul la picioare, iar eu mi-am pus cărțile și partiturile lângă mine. Străbăteam orașul și mă gândeam că nu era cu putință să fie așa, că ăsta nu era același Paris, că visam, că nu se putea să fiu singură pe lume, singură, fără nicio ființă omenească, fără niciun vis, fără acel ceva datorită căruia putem trăi printre voi – ființe omenești, animale, lucruri…

S-au scurs trei ani de când mi-au trecut prin minte aceste gânduri și, în tot acest răstimp, mi-a venit de multe ori fie să mă ascund în pământ, ca o cârtită, fie să urlu în gura mare că lumea asta e tare rău făcută… Maria Nikolaevna e tot în America.

E căsătorită cu Andrei Grigorievici și nu are intenția să se întoarcă în Europa; cântă la Philadelphia, la fiecare doi ani pleacă în turneu și este foarte iubită în California, îmi trimite scrisori,

tăieturi din ziare (în care se vorbește despre ea) și, uneori, bani. Am mare nevoie de bani: câștig puțin – cânt la pian într-un mic cinematograf de pe una din străzile ce dau către poarta Maillot. Orchestra noastră este compusă din trei persoane: din mine, dintr-un violonist, care este – în același timp – și șeful orchestrei, și dintr-un violoncelist, care cântă la baterie. E ciudat, dar Nersesof este cel ce mi-a găsit această slujbă. Asta s-a întâmplat după aproape șase luni de la plecarea Mariei Nikolaevna. Puțin timp după aceea, a murit.

Lucram aproape de un an în acest cinematograf când, pe neașteptate, sosi la Paris Mitenka, venind din Rusia. Mă căută ca să-mi spună că mama murise și ca să-mi dea cerceii ei cu turcoaze (care nu aveau nicio valoare). Avea, cred, vreo șaizeci de ani. Răcise, când s-a dus undeva să caute de mâncare. Dumnezeule, acea viață grea și ciudată, pe care aproape că o uitasem, acolo continua! Acolo, oamenii trăiau ca niște furnici sau ca niște lupi. Într-un sens, în chip mai demn decât noi aici…

Acum Mitenka era căsătorit, soția lui era însărcinată și – nu se știe de ce – se ascundea de toată lumea. Mitenka rămăsese același: trăgea cu zgomot aer pe nas și gâfâia, era nespălat, dar devenise celebru și, dintr-un copil minune, ajunsese un adevărat geniu.

— Eu cânt într-un cinematograf, i-am spus, pentru că voiam să vorbesc și despre mine și nu numai să-l ascult pe el.

Își aplecă mult creștetul chel și mă privi cu tristețe.

— Și nu ți-e rușine? îmi spuse el, în cele din urmă, vorbind pe nas. Și nu ți-e rușine, Soniecika? Așteptam atât de mult de la tine!

Sunt sigură că mă confunda cu altcineva – niciodată n-a așteptat cineva ceva de la mine!

Apoi mă invită la el acasă, ca să mă prezinte soției lui. Ea apăru, nesigură pe sine, ținându-și mâinile pe pântec.

— Iat-o pe Soniecika – spuse el – despre care ți-am vorbit atâta (fața lui nu exprima nimic). Antonovskaia, Sofia…

Se zăpăci, căci uitase prenumele tatălui meu, și eu nu l-am

ajutat să iasă din încurcătură; e adevărat că de foarte multă vreme nu-mi mai păsa de toate astea.

Oare merită să te simți rănit de propria ta mamă pentru suferința de a fi fost scuipat în față chiar înainte de a te naște? S-a întâmplat – și nu o dată – ca aceia ce au fost umiliți astfel să devină ființe bune și mândre. Explicația nu stă în naștere, ci în altceva. Și chiar dacă mi se va spune că o biată musculiță nu are dreptul să aspire la măreția universală, eu tot nu voi înceta să aștept și să-mi zic: nu poți muri, nu te poți odihni, încă mai este o ființă ce se preumblă pe pământ. Încă mai este ceva ce-ți este datorat și pe care-l vei recăpăta într-o bună zi... dacă Dumnezeu există.